תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

# מלבי"ם על עמוס

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# מלבי"ם על עמוס

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-עמוס/

הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**פרק א** ..... 6
פסוק א ..... 6
פסוק ב ..... 7
פסוק ג ..... 7
פסוק ד ..... 8
פסוק ה ..... 8
פסוק ו ..... 8
פסוק ז ..... 8
פסוק ח ..... 9
פסוק ט ..... 9
פסוק י ..... 9
פסוק יא ..... 9
פסוק יב ..... 9
פסוק יג ..... 9
פסוק יד ..... 10
פסוק טו ..... 10
**פרק ב** ..... 10
פסוק א ..... 10
פסוק ב ..... 10
פסוק ד ..... 11
פסוק ו ..... 11
פסוק ז ..... 11
פסוק ח ..... 11
פסוק ט ..... 12
פסוק י ..... 12
פסוק יא ..... 12
פסוק יב ..... 13
פסוק יג ..... 13
פסוק יד ..... 13
פסוק טו ..... 13
פסוק טז ..... 13
**פרק ג** ..... 14
פסוק א ..... 14
פסוק ב ..... 14
פסוק ג ..... 14
פסוק ד ..... 14
פסוק ה ..... 15
פסוק ו ..... 15
פסוק ז ..... 15
פסוק ח ..... 15
פסוק ט ..... 16
פסוק י ..... 16
פסוק יא ..... 16
פסוק יב ..... 16
פסוק יג ..... 17
פסוק יד ..... 17
פסוק טו ..... 17
**פרק ד** ..... 18
פסוק א ..... 18
פסוק ב ..... 18
פסוק ג ..... 18
פסוק ד ..... 18
פסוק ה ..... 19
פסוק ו ..... 19
פסוק ז ..... 19
פסוק ח ..... 20
פסוק ט ..... 20
פסוק י ..... 20
פסוק יא ..... 20
פסוק יב ..... 20
פסוק יג ..... 21
**פרק ה** ..... 22

פסוק ב ..... 22
פסוק ג ..... 22
פסוק ד ..... 22
פסוק ה ..... 22
פסוק ו ..... 23
פסוק ז ..... 23
פסוק ח ..... 23
פסוק ט ..... 24
פסוק י ..... 24
פסוק יא ..... 24
פסוק יב ..... 24
פסוק יג ..... 25
פסוק יד ..... 25
פסוק טו ..... 25
פסוק טז ..... 26
פסוק יח ..... 26
פסוק יט ..... 27
פסוק כ ..... 27
פסוק כא ..... 27
פסוק כב ..... 27
פסוק כג ..... 27
פסוק כד ..... 28
פסוק כה ..... 28
פסוק כו ..... 28
פסוק כז ..... 28
**פרק ו** ..... 29
פסוק א ..... 29
פסוק ב ..... 29
פסוק ג ..... 30
פסוק ד ..... 30
פסוק ו ..... 30
פסוק ז ..... 30
פסוק ח ..... 31
פסוק ט ..... 31
פסוק י ..... 31
פסוק יא ..... 31
פסוק יב ..... 32
פסוק יג ..... 32
פסוק יד ..... 33
**פרק ז** ..... 33
פסוק א ..... 33
פסוק ב ..... 34
פסוק ג ..... 34
פסוק ד ..... 34
פסוק ה ..... 34
פסוק ז ..... 34
פסוק ח ..... 35
פסוק ט ..... 35
פסוק י ..... 35
פסוק יא ..... 36
פסוק יב ..... 36
פסוק יג ..... 36
פסוק יד ..... 36
פסוק טו ..... 36
פסוק טז ..... 36
פסוק יז ..... 37
**פרק ח** ..... 37
פסוק א ..... 37
פסוק ב ..... 37
פסוק ג ..... 38
פסוק ד ..... 38
פסוק ה ..... 38
פסוק ו ..... 39
פסוק ז ..... 39

פסוק ח ..... 39
פסוק ט ..... 39
פסוק י ..... 40
פסוק יא ..... 40
פסוק יב ..... 40
פסוק יג ..... 40
פסוק יד ..... 41
**פרק ט** ..... 41
פסוק א ..... 41
פסוק ב ..... 41
פסוק ג ..... 41
פסוק ד ..... 42
פסוק ה ..... 42
פסוק ו ..... 42
פסוק ז ..... 42
פסוק ח ..... 43
פסוק ט ..... 43
פסוק י ..... 43
פסוק יא ..... 44
פסוק יב ..... 44
פסוק יג ..... 44
פסוק יד ..... 45
פסוק טו ..... 45

# פרק א

## פסוק א

**דברי עמוס אשר היה בנוקדים**, הרי"א השיג בכאן על המורה (פל"ב ח"ב) שהניח יסוד מוסד שא"א שתחול הנבואה רק על האדם המוכן אליה, אם בהכנה טבעיית כפי מזג גופו ומוחו וכח דמיונו, ואם בלימוד החכמות וטוב המדות, ואמר מהרי"א שדעת זה בנוי על דברי הפילוסוף שהנבואה היא דבר טבעיי מגעת לאדם כשאר הצורות הטבעיות שלא יחולו בנושאיהם כי אם אחרי ההכנות הראויות אליהם, ואין זה דעת תורתנו כי אין הנבואה דבר טבעיי ואין ההכנה צריכה אליה, כי הנבואה דבר נסיי בהכרח, כי כל כח משיג יש לו יחוס שמור ומוגבל עם הדבר המושג אליו, ונפש האדם אין לה יחוס ולא ערך על הסידור האלהי שתקבלהו בדרך טבעיי אם לא בדרך נס, וא"כ ההכנות הטבעיות מהמזג וכן לימוד החכמות אינם תנאי אל הנבואה, והלא עמוס עם היותו בנוקדי הצאן (כי בעל הצאן נקרא נוקד) והיה בנוקדים, ר"ל משרת אצל הנוקדים ולא למד חכמה ולא היה לו כבוד ועושר ומכ"מ התנבא. ולדעתי יש בזה הבדל בין הנביא המנבא לצורך עצמו ושלימותו ובין הנביא שהוא שליח לצורך הכלל, כי שינבא ה' את האדם הבלתי מוכן אל הנבואה הוא כבריאת יש מאין, וזאת לא יעשה ה' רק לצורך גדול, כי כל הנסים שעשה ה' היו בריאת יש מיש ע"י המרת הצורות כמו שבארתי במק"א, ולכן לא יבחר ה' להשפיע רוח נבואה על איש רק בהיותו מזומן לה שאז יוסיף ברכתו בההכנה הנמצאת בו ביתר שאת ויתר עז להשלימו, כמ"ש אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, אבל בעת שיצטרך ה' לשלוח נביא אל הדור ולא ימצא איש המוכן לזה בטבעו מלידה ומבטן ומהריון וע"י הכנסתו, יבחר את אשר יקרב אליו מצד צדקתו ויגדל הנס, ומזה המין היה נבואת עמוס שלא נבא לצורך עצמו רק לצורך הכלל, שהגם שכבר נבאו עוד שלשה נביאים באותו פרק, רצה ה' ששני נביאים ינבאו ביחוד לעשרת השבטים והם הושע ועמוס ושנים ינבאו ליהודה והם מיכה וישעיה, ורצה ששני אלה יהיו מעשרת השבטים הושע היה משבט ראובן ועמוס היה מתקוע שהוא בחלק אשר ולא מצא אז מוכן ממנו בערך יתר העם, ואחר שהוצרך לשלחו בשליחות כולל הוסיף ברכה ושפע קדש על ההכנה המעטה שמצא בו וישפוך את רוחו עליו. ומה שטען הרי"א על שלא תמצא הנבואה באו"ה ולא בישראל אחר החורבן, הגם שא"א שלא ימצא איש מוכן לזה. אינו טענה, שממה שכתב הרמב"ם שא"א שינבא רק המוכן לנבואה, לא נוכל להוליד שכל המוכן לנבואה מוכרח שינבא, כי גם חלות הנבואה על המוכן תלוי ברצון אלהי, כי גם המוכן לנבואה אינו מוכן לזה כדברים המחוייבים בטבע, כי גם נבואת המוכן הוא

נס ופלא, רק שאינו נס גדול כ"כ כנבואת הבלתי מוכן, כמו שהנס שישלח ה' ברכה בזרע הארץ לעשות בשנה אחת תבואה לשלש השנים אינו נס גדול כ"כ כנס אלישע שמעט השמן שבאסוך ימלא כל הכלים. והנה מ"ש אשר חזה על ישראל הקשה מהרי"א והלא נבא גם על יהודה ועל כמה אומות? ולמה זכר מן הרעש? ולמה התחיל הנבואה ויאמר ה' מציון ישאג ואח"כ אמר כה אמר ה' ואין זה מסגנון המליצה?. ולדעתי מ"ש ויאמר ה' מציון ישאג, נמשך לתוארי עמוס. שר"ל הוא עמוס אשר חזה על ישראל ויאמר כי ה' מציון ישאג. כי באשר עמוס לא היה מוכן לנבואה ולא היה מוחזק בעיני העם לנביא אם מצד עצמו אשר היה בנוקדים רועה צאן ובולס שקמים, ואם מצד מקומו בהיותו מתקוע ששם לא היו בני הנביאים ולא נביא שיסמוך אותו ויעיד עליו שהוא נביא אמת בכ"ז נתחזק לנביא אמת ע"י שנבא שנתים לפני הרעש ויאמר בנבואתו שה' מציון ישאג. שהוא על הרעש שיהיה מציון, וכן נבא אז על עצירת גשמים שיהיה בעת ההיא, כמ"ש ואבלו נאות הרועים, וזה נבא שנתים לפני הרעש, ונבואתו באה ונהיתה שתי שנים אחר שנתנבא, עי"כ ידעו כל ישראל כי נאמן הוא לנביא לה', (ומ"ש שנבא בימי ירבעם בן יואש בארתי בתחלת הושע, ששנתים לפני הרעש היה עוזיה נכנע תחת מלכי ישראל ונקרא המלכות ע"ש מלכות ישראל ולכן הזכיר את ירבעם עיי"ש):

## פסוק ב

**ויאמר** כבר פירשתי ששיעור הכתוב **אשר חזה ויאמר שנתים לפני הרעש**, אז נבא על הרעש, **שה' ישאג מציון**, כי הרעש התחיל מציון ושם היה שאגה גדולה, **ומירושלים** העיר **יתן קולו** שהוא קטן משאגה, כי הרעש התפשט מציון לירושלים ומשם לכל ערי א"י ונתן קולו קול עוז, שהוא קול הרעש אשר הרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון, זה נבואה אחת שנבא קודם בואה. נבואה ב' הודיע כי יהיה שנת בצורת עד כי **יאבלו נאות הרועים** כי לא יהיה מרעה לבהמות, **ויבש ראש הכרמל** ששם מלא תבואה לחה תמיד. כ"ז נבא שתי שנים קודם ונתקיימה נבואתו והוחזק לנביא נאמן:

## פסוק ג

**כה אמר ה'**, אחר שספר תארי הנביא ואיך הוחזק לנביא נאמן, מתחיל גוף הספר, וטרם יתחיל נבואותיו על יהודה ועשרת השבטים הקדים נבואת פורעניות על שכני א"י אשר הרעו לישראל, והודיע כי יענישם ה' בעבור זה, שהגם שישראל לקו בעונם בכל זאת לא ינקו כל הנוגעים בם לרעה כמ"ש וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, והנה ארם היה שכן לא"י בצד מזרח ופלשתים במערב וצור בצפון ואדום ועמון ומואב בדרום ויודיע ענשם זאח"ז, והתחיל מארם שהם הריעו לישראל תחלה מן ימי אלישע עד ימי ירבעם בן יואש

כמבואר בספר מלכים, ואמר **על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה** הכי **לא אשיבנו** את גמולו? אחר שחטאו שלשה פשעים וגם הפשע הרביעי הלא בהכרח שאעניש ואשוב גמולם להם, אולם מה הן השלשה פשעים פי' הרד"ק שלש פעמים שהרעו לישראל תחלה, והרי"א פי' שר"ל שלשה פשעים הידועים שהם ע"ז וג"ע וש"ד שהיה ביניהם, ואמר שהגם שלא השבתי גמולם על שלשת הפשעים הכי עתה שפשעו גם פשע הרביעי הכי לא אשיבנו? והפשע הרביעי הוא **על דושם בחרוצות הברזל את הגלעד**, שהיו מעבירים על גופם חריצות ברזל כמו שדשים את התבואה ליסרם באכזריות חמה ושטף אף:

## פסוק ד

**ושלחתי אש**, שלא תבוא פורעניותם בדרך הטבע שתחלה יכבוש האויב ערי השדה סביב ואח"כ יכבוש שער העיר ואח"ז יחריב בית המלך, כי יהיה בהפך, תחלה **אשלח אש בבית חזאל** שהוא בית המלכות, ואחר כך **אכלה ארמנות בן הדד** בן חזאל שמלך אחריו ובנה ארמונות סביב בית אביו, ואח"כ.

## פסוק ה

**ושברתי בריח דמשק** בריח של מבצר העיר, ואח"כ **והכרתי יושב מבקעת און** שהיו סביב דמשק, **ותומך שבט מבית עדן** שהיו שייכים למלכות ארם, והיה להם שבט ממשלה בפ"ע תחת מלכות ארם וגם הם **יגלו עם ארם קירה** הגם שהיה שבט בפ"ע, באופן שידמו כחולי מסוכן שהחולאת מתחיל מן הלב אשר ממנו תוצאות חיים ומתפשט אל כל איברי הגויה:

## פסוק ו

**כה אמר ה'**, עתה נבא על פלשתים שהיו שכני א"י במערב, **על שלשה פשעי עזה** שהם ע"ז וג"ע וש"ד שהיה בידם **ועל ארבעה** שהוסיפו עתה הכי לא אשיבנו גמול? **על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום**, שבעת החורבן עמד אדום על הפרק להכרית את פליטיו כמ"ש בעובדיה ורבים ברחו לצד מערב דרך ארץ פלשתים, והם הסגירו אותם ליד האדומים שהם מסרום אל האויב כדי שיהיה הגלות גלות שלמה שלא ימלט איש:

## פסוק ז

**ושלחתי אש בחומת עזה**, עזה התבצרה בחומה בצורה, ונכבשה החומה, והעיר נתנה למאכלת אש:

### פסוק ח
**והכרתי יושב מאשדוד** שם נכרתו היושבים, ומאשקלון נכרתה הממשלה, ועקרון נחרבה ב"פ לכן אמר **והשיבותי ידי**, וגת לא חשב כי היתה ליהודה:

### פסוק ט
**כה אמר ה'**, ינבא על צור, **על הסגירם גלות שלמה לאדום** שישראל בטחו על הברית שהיה לצור עם ישראל מימי דוד ושלמה וברחו לצור, והם הסגירו אותם ליד האדומים, (הגם שלא הגלו אותם בעצמם כפלשתים), הפך האזהרה לא תסגיר עבד אל אדוניו, וחטאם גדול על **שלא זכרו ברית אחים** שהיה להם עם ישראל, וחירם אמר לשלמה מה הערים אשר נתת לי אחי:

### פסוק י
**ושלחתי אש**, כי נחרבה ע"י נ"נ ואח"כ ע"י אלכסנדר מוקדון כמבואר ביחזקאל:

### פסוק יא
**כה אמר ה'**, **על שלשה פשעי אדום** ע"א וג"ע וש"ד **ועל ארבעה וכו' על רדפו בחרב אחיו** בעת חורבן בית ראשון, **ויטרוף לעד אפו**, ע"י הרומיים שהחריבו ירושלים שהרומיים נחשבו לבני אדום לפי מה שבאר מהרי"א בראיות, וכן האף שהיה להם על ישראל בכל זמן הגלות, ויש הבדל בין אף ועברה, שעברה הוא שע"י אפו עובר הגבול לעשות רעה אל הכלל גם אל אלה שלא חטאו, והנה בני אדום י"ל עברה כללית על כלל ישראל ע"י אמונתם, וזה שמורה בלבם לנצח לנקום נקם מן הכלל להומם ולאבדם, ועי"ז גזרו עליהם הרג ושמד ואבדן בכל דור ודור:

### פסוק יב
**ושלחתי אש בתימן** שהוא מאדום, **ואכלה ארמנות בצרה** הוא מטרפולין של אדום, שתחתיו הוא רומי העיר שנבא עליה ישעיה מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה וכו' כמש"פ שם:

### פסוק יג
**על שלשה פשעי בני עמון**, ע"ז וג"ע וש"ד כנ"ל **ועל ארבעה וכו' על בקעם חרות הגלעד**, פי' מהרי"א מענין הר, שלפי שהיו בני עמון סמוכים לארץ הגלעד היו בוקעים ההרים הסמוכים **למען הרחיב את גבולם**, ורש"י ז"ל פי' הרות כפשוטו, הנשים ההרות, כדי להכרית את ישראל משם, ולשני הפי' יובן מ"ש ירמיה על בני עמון הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב, מדוע ירש רומז על הכרתת הילדים היורשים, ועמו בעריו ישב רמז עמ"ש למען הרחיב את גבולם:

### פסוק יד
**והצתי**, יצית בם אש מלחמה וההצתה היא התבערה הנעשית בפעם אחד סביב סביב, כי האש התפשט בכל בני עמון, וכן אמר ירמיה ובנותיה באש תצתנה, וזה יהיה **בתרועה ביום מלחמה**, וכן לשון זה בירמיה שם, ומפני שעבודת מלכם היה עבודת האש אמר שהאש לא יהיה ממלכם, כי:

### פסוק טו
**מלכם ילך בגולה**, וכולל במלכם עבודת המולך גם המלך כפשוטו, ועז"א הוא ושריו:

## פרק ב

### פסוק א
**על שלשה פשעי מואב** פי' מהרי"א שהתחיל נבואתו על דמשק שנלחמו בגלעד באכזריות חמה, ואח"כ בעזה וצור שעזרו לאדום, ואח"כ באדום עצמו שהרעו לישראל, ואחר זה נבא שיעניש את האומות שהיו סבה לכל זאת, שבני עמון היו הסבה לרעה שעשו דמשק, כי הם התחילו ללחום בגלעד ולקחת את גבולה ועי"כ ערב לב דמשק לבא אחריהם להשמיד ולהחרים, והסבה לרעת בני אדום שנגררו אחריהם פלשת וצור, היה מה **ששרפו עצמות מלך אדום לשיד** כי אדום היה בברית עם ישראל, ובימי יהורם ויהושפט הלך אדום עמהם להלחם עם מואב, ואז תפס מלך מואב את בן הבכור של מלך אדום אשר ימלוך תחתיו (ולכן קראו פה מלך אדום) ויעלהו עולה על החומה וישרפהו לשיד, ושם כתיב ויהי קצף על ישראל, שפי' שאז קצף אדום על ישראל על שלא הצילוהו מיד מלך מואב, ומאז התחיל אדום ללחום עם ישראל וכמ"ש (במלכים ב ח':ט"ז) שבימי יהורם בן יהושפט (שמלך בשנת חמש ליורם בן אחאב) פשע אדום מתחת יהודה, ומאז התחיל להרע לישראל ושמר לו איבת נצח, ומואב היה הסבה לזה ולכן נענש, ועז"א (ירמיהו מ"ח:ל"ה) במפלת מואב והשבתי למואב מעלה במה ומקטיר לאלהיו, שזה מדה כנגד מדה:

### פסוק ב
**ושלחתי**, **ואכלה ארמנות הקריות**, ערים המבצרים שבמואב, **ומת בשאון מואב** ר"ל שלא ילחם כלל רק בשמעו קול השאון והתרועה ימות מרוב הפחד, ומוסיף שימות בשמעו **קול שופר**, ולא יתחזק להלחם כלל, כמ"ש (ירמיהו מ"ח:ל"ט) איך הפנה עורף מואב בוש והיה מואב לשחוק ולמחתה לכל סביביו.

### פסוק ד

(ד-ה) **כה אמר ה'**, הגם שהענשתי את כל האומות שהרעו לישראל אעניש גם את יהודה **על שלשה פשעי יהודה** שהם ע"ז ג"ע וש"ד שהיה ביניהם, **ועל ארבעה וכו' על מאסם את תורת ה'**, ועי"כ **את חקיו לא שמרו**, שמה שלא שמרו את חקיו לא היה מצד היצה"ר ולתיאבון רק מצד הכפירה ומאסם בתורה, והסבה לזה היה כי **ויתעום כזביהם** שהם דעות כוזבות שהיה להם באמונה, שהגם שהם כזבים החזיקו בם מצד **שהלכו אבותם אחריהם**, ונקבעו ביניהם בירושת נחלה מאבות לבנים ולכן יקבלו ג"כ ענשם ושלחתי אש בירושלים:

### פסוק ו

**כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל** שהם עשרת השבטים שחטאו בע"ז וג"ע וש"ד, **ועל ארבעה** החטא הרביעי היה הוספה על כל הג' פשעים, שבכ"א הוסיפו לעשות את החטא בגודל האיכות והכמות וערבו עמו חטאים אחרים, הנה בחטא ש"ד הוסיפו מה **שמכרו בכסף צדיק** שע"י כסף שלקחו מכרו את הצדיק בדינו להריגה, אם השופטים ע"י שוחד ואם עדי שקר שהעידו עליו חטא מות ע"י שלקחו כסף, ולא בכסף הרבה כי גם מכרו **אביון** להריגה **בעבור נעלים**, בעד זוג מנעלים העידו עליו עדות שקר והשופטים דנוהו בעד שוחד מנעלים למיתה:

### פסוק ז

**השואפים**, ומי שכר העדי שקר ונתן שוחד, זה עשו אלה **ששואפים** ותאבים **על עפר ארץ**, לקחת עפר ארץ של הדל, ר"ל מעט כברת ארץ שיש לו, וזה יקחו **בראש דלים**, עם ראשם של הדלים, שע"י שיכרתו ראשו ויהרגוהו יקחו עפר ארצו ולכן ישכרו עליו עדי ודייני שקר, ועי"ז **דרך ענוים יטו**, יטו את דרכם לדונם משפט מות ולרצחם, כי ש"ד קל בעיניהם, ובענין ג"ע **איש ואביו ילכו אל הנערה** המאורשה, שזה מורה על רוב הפרצה מאד והעדר הבושת בפני ההורים בזה **למען חלל את שם קדשי**:

### פסוק ח

**ועל**, ובענין ע"ז **על בגדים חבלים יטו אצל כל מזבח**, יחבלו בגדי העניים ויקדישו אותם למזבח הבעל לפרוש אותם אצל המזבח ולהסב עליהם באכלם מזבחי אליליהם, וכן **היין שישתו** בבית ע"ז לכבוד האלילים (כמ"ש אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם) הוא **יין ענושים**, שיקחו ממון מאת הצדיקים הענושים מהם בעונש ממון לשתות ממנו יין לע"ז, באופן שאם חטא ע"ז מעורב חטא גזל ושוד עניים ואנקת אביונים:

## פסוק ט

**ואנכי**, הנה ה' בטובו הכין הכנות שלא יטמאו בשקוצים אלה שהם ע"ז וג"ע, והיה בזה שתי הכנות, א] **שהשמיד את האמורי מפניהם**, שזה היה כדי שלא ילמדו ישראל מהם לעשות כתועבות האלה, כמ"ש בריש פרשת עריות כמעשה א"מ וכו' וכמעשה ארץ כנען לא תעשו, ומפרש בספרא (סי' קל"א) שהמצרים וביחוד מקום שגרו שם ישראל, וכן האמוריים וביחוד מקומות שכבשום ישראל היו מקולקלים בכל התועבות האלה, ולכן הוציאם ממצרים והשמיד את האמוריים שלא ילמדו ישראל ממעשיהם. וכמ"ש בתו"כ שהזמין לדור החייב שיבואו ישראל ויפרעו מהם כמ"ש בפי' שם. וא"כ איך תתעבו אתם בתועבות אלה אשר מפני זה השמדתי את האמורי. ולא תאמר שהאמורי נשמד בדרך הטבעי וע"י כיבוש שהיו ישראל חזקים מהם, לא כן כי היה **כגובה ארזים גבהו** במלוכה ושלטנות, **וחסון הוא כאלונים** מצד הכח והגבורה וגם הגובה מציין השר שלהם ממעל, שהמערכה והמזל שלהם היה גבוה ומוצלח בעת ההיא והוא בעצמו הוא חסון ותקיף והיה לו מבצרי מעוזים וגבורי חיל, וההשמדה עצמה היתה ג"כ למעלה מדרך הטבע, כי **ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת** שנמחו הפירות והשרשים ואבד כל זכר למו:

## פסוק י

**ואנכי**, וגם לתכלית זה **העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה**, שמפני שהיה בלבם מחשבת פיגול אשר למדו מן המצריים ולא היה יכול להביאם תכף **לרשת ארץ האמורי** שהיה מתירא פן ישובו לעשות כתועבות מצרים כמ"ש כי אתם ידעתם את אשר ישבתם בארץ מצרים ותראו את שקוציהם וכו' לכן הניעם ארבעים שנה במדבר, עד שמתו הדור הקודם במדבר והדור החדש ראו מעשי ה' והשגחתו ונצרפו ונזקקו במדבר (כמ"ש בארצות השלום דרוש ב' על פסוק אלה מסעי ב"י), וא"כ הלא הכינותי הכנות לבל תטמאו בע"ז ובג"ע ותועבות מצרים וכנען:

## פסוק יא

**ואקום**, ההכנה השנית עשיתי לזה, שלתקן שלא תהיו נמשכים אחרי ע"ז, **הקימותי מבניכם לנביאים**, שהנביא היה דבוק ברוח ה' בלא אמצעי וע"י שראו הנבואה שרויה ביניהם ידעו שה' משגיח עליהם בלי אמצעי, ולא היו צריכים לדרוש אל המתים והחמנים לדעת מהם עתידות, כמ"ש לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים וכו' כי הגוים אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך נביא מקרבך מאחיך וכו', ולמען יפריש אותם מג"ע הקימותי **מבחוריכם לנזירים**, שתכלית הנזירות הוא להפרש מעריות, כמ"ש למה נסמכה פ' סוטה אצל פ'

נזיר שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר א"ע מן היין, **האף אין זאת בני ישראל**, ר"ל הלא לא לבד שלא שמרתם מצותי וחטאתם בע"ז וג"ע, האף ההכנות שישמרו אתכם מחטאים אלה תבטלו? עד **שגם זאת אין** ביניכם לא נביאים ולא נזירים, שעל ידם יתפשט באומה האמונה בה' והפרישות מעריות, כי:

### פסוק יב

**ותשקו את הנזירים יין** שלא ימצא איש יורה דרך הפרישות, **ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו** כדי שלא ימצא רוח קדשי בישראל ולא דורש האמונה האמתיית ומזהיר על ע"ז, לכן.

### פסוק יג

**הנה אנכי מעיק תחתיכם**. כמו שבעגלה שהיא מלאה עמיר עושים מעקב סביבה שלא יפלו העמרים מתוכה והעמרים נדחקים ומצומצמים בעגלה ע"י המעקה בל יוכלו ליפול מתוכה, כן אסובב אתכם בל תוכלו לצאת ממקומכם להמלט מחרב אויב:

### פסוק יד

**ואבד**, לא תוכלו לא לברוח כי **יאבד מנוס מקל**, ולא לעמוד במלחמה נגד האויב כי גם **החזק** בטבע **לא יאמץ כחו**, לא ישאר כחו בחזקתו כי יפול בו רפיון בכחו ומורך לב ולא יוכל להלחם, וגם **הגבור** לא לבד שלא יוכל להלחם לנצח את האויב, כי גם לא תועיל לו גבורתו **שימלט נפשו** עכ"פ ושיציל א"ע מן המות ע"י המלטה בגבורתו:

### פסוק טו

**ותופש**, והגם שלפעמים יעמדו המורים בקשת לעכב בפני האויב מעט זמן עד שבתוך כך ינוס הקל ברגליו, אבל עתה **תופש הקשת לא יעמד** כלל רק יברח תכף, ועי"כ **קל ברגליו לא ימלט**, ר"ל שהתופש קשת לא ימלט ע"י עמידתו נגד האויב את הקל ברגליו, שיהיה לו זמן לברוח, כי לא יעמוד כלל. וגם **רוכב הסוס לא ימלט נפשו**, הגם שלהם הניסה קלה יותר:

### פסוק טז

**ואמיץ לבו בגבורים**, וגם אם ימצא בין הגבורים אחד שלבו אמיץ יותר מכולם, לא יועיל לו אמצות לבו רק מה **שערום ינוס ביום ההוא** ויציל את נפשו ע"י ניסה לא על ידי מלחמה ולא שימלט ממונו ובגדיו:

# פרק ג

## פסוק א

**שמעו** וכו' **אשר העליתי מארץ מצרים**, ועי"כ קניתי אתכם לחלקי שלא תהיו תחת השרים העליונים ומערכת השמים כי השגחתי דבוקה בכם, ועי"כ.

## פסוק ב

**רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה**, לא נמצא משפחה אחרת מן האדמה שתהיה ידיעתי והשגחתי דבוקה בם כמוכם, כי כולם נתונים תחת סדרי הטבע והנהגת צבא השמים וע"כ אינם מצווים על השיתוף, כמ"ש אשר חלק ה' לכל העמים תחת השמים ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה, ע"כ **אפקד עליכם את כל עונותיכם**, אחר שאתם מצווים על היחוד ושלא לשתף עם עבודתי עבודת נכר ולכם נתנה תורה ומצות:

## פסוק ג

**הילכו**. הפסוקים ג' - ח הם הודעה והקדמה וראשי דברים להנבואות שיבוא מן פסוק ט' עד סוף קאפיטל ד'. אמר (הקדמה אחת) שידעו שענשם אינו מקרה רק השגחה, כי הילכו שניהם יחדו בלתי אם נועדו, ששני אנשים שונים שילכו הליכה אחת ביחד לתכלית אחד בודאי הוזמנו לכך ואינו מקרה, וזה הוצעה למה שיאמר בפסוק ט' י"א, שאחר שכמה אומות שונות התחברו להלחם על ישראל אינו מקרה, רק ה' יעדם והזמינם לכך ורוחו הוא קבצם:

## פסוק ד

**הישאג**. (הקדמה שניה), האריה כששואג ביער בודאי יש לו טרף ולא ישאג בחנם, וזה הוצעה למה שיאמר בפסוק י"ב, שמלך אשור ששואג עליהם יטרף טרף אדם יאכל ואין מציל מידו, וכבר מבואר בספורי הטבע שהאריה כשהוא צעיר לימים שהוא במעמד הכפיר לא יצא לחוץ על טרפו רק ישב בסוכה למו ארב לאכול החיות העוברים עליו, ועז"א היתן כפיר קולו ממעונתו, עד שהזקין ונקרא אריה שאז יתרחק ממעונתו לטרף טרף, ועז"א הישאג אריה ביער, והמליצה, שבין מה ששאג עליהם אשור בארצם, ובין מה שלכד מהם במעונתו בעת שיצא אליו הושע בן אלה ויעצרהו בבית כלא שנלכד מאתו כנלכד מן הכפיר כי אז בא אל גבול אשור, בשני אלה אין מידו מציל:

### פסוק ה
**התפול**. (הקדמה שלישית) כשתפול צפור המעופף במרום אל פח המנוח בארץ, הכי אפשר שמוקש אין לה, כי בתוך הפח נמצא מוקש שבו יצוד את הצפור, וכן התעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד כשאנו רואים שהפח עולה, בודאי לכד איזה דבר, וזה הוצעה אל מה שיאמר מפסוק י"ג ואילך, שמה שנלכדו ישראל ביד מלך אשור היה לו סבה שזה היה להם למוקש, כמו שיבואר שם:

### פסוק ו
**היתקע**. (הקדמה רביעית), אם יתקע שופר בעיר שהשופר הוא סימן שחרב באה על הארץ או שאר צרות הבאות, הכי אפשר שעם לא יחרדו הלא ודאי יחרדו ויפחדו מן הצרה הבאה ויבקשו תחבולות להנצל ממנה, וזה הוצעה אל מה שיאמר בסי' ד' מן פסוק ד' עד סוף הפרשה, שה' תקע בשופר ע"י נביאיו להזהירם מן הצרות המתרגשות לבא עליהם שהם רעב וארבה ודבר וחרב והם לא חרדו ולא שבו אל ה', שע"י כן ינצלו מן הצרה, והם תלו כל הרעות במקרה וע"ז משיב אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה, ואחר שכל הרעות יוצאות מגזרת ה' מדוע העם לא שב עד המכהו:

### פסוק ז
**כי**, ר"ל ובל תאמרו שלכן לא שבו מפני שכבר נגזרה גזרה וחשבו שלא יועיל בתשובתם, ע"ז משיב שהגם שה' דובר דבר וגוזר גזרה **לא יעשה ה' דבר** הרעה להוציאו תיכף אל המעשה **כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים** ושולחם להזהיר את העם שישובו ממעשיהם ויבטלו הגזרה כדי שלא יבא לידי מעשה, והנביא בודאי יעשה שליחותו וילך להזהיר את העם. כי,

### פסוק ח
**אריה**, גם **אם אריה שאג מי לא יירא**, הגם ששאגתו הוא רק שאגת בע"ח, וכ"ש אם **ה' אלהים דבר מי לא ינבא** הלא ודאי יחרדו הנביאים וינבאו ויזהירו את העם, ומדוע לא שבו בתשובה, ועפ"ז אמר ג"כ במליצתו שאם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו ולא יפחדו מקול השופר להזהר ולשוב ולעצור בעד הרעה, אז **אם** אח"כ **תהיה רעה בעיר** ותבוא עליהם הגזרה **לא ה' עשה**, לא יתיחס הדבר אל ה' כי הם עצמם הסבו להם את הרעה, כי ה' לא יעשה דבר כ"א גלה סודו אל הנביאים ויזהיר תחלה את העם ע"י הנביאים, וכשהם לא הוזהרו לא יתיחס המעשה אליו רק אל העם עצמם שהסבו להם את הרעה:

## פסוק ט

**השמיעו**, מתחיל לפרש ההקדמה הראשונה, שאמר הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו, הנה **ישמיעו** ויכריזו **באשדוד** שהוא מפלשתים **על ארמנות** (שהמכריז לרבים היה דרכו לעמוד על ארמון גבוה ולהכריז), וכן **ישמיעו בארץ מצרים על ארמנות**, שגם בארץ מצרים יכריזו כרוז כזה, **ואמרו** המכריזים יכריזו ויאמרו אל העמים **שיתאספו** ללכת למלחמה **על הרי שומרון**. **וראו**, ושם תראו כי הם ראוים לכליון מצד כי **מהומות רבות בתוכה** בדברים שבין אדם למקום, **ועשוקים בקרבה** בדברים שבין אדם לחברו. ונגד מ"ש כי מהומות רבות בתוכה, אומר.

## פסוק י

**ולא ידעו עשות נכחה** בדברים שבין אדם למקום, ונגד מ"ש ועשוקים בקרבה מפרש **האוצרים חמס ושוד בארמנותיהם**, (באופן שגם מצרים ופלשתים יתמהו על תועבותיהם, הפך מ"ש תחלה שהוציא אותם מצרץ מצרים בל ילמדו תועבות המצרים והשמיד את האמורי מפניהם בל יעשו כתועבות השבעה אומות שפלשתים היו מכללם, ועתה היה להפך שמתעיבים יותר מהם) ואתה שואל מי אסף שני אומות המפורדות שיתיעצו בעצה אחת ללכת אל הרי שומרון, הילכו שנים חדו בלתי אם נועדו, בודאי ה' ייעד והזמין אותם לזה,

## פסוק יא

**לכן כה אמר ה'**, ה' יעדם, ואמר **צר וסביב הארץ** שיצורו את הארץ סביב סביב מכל צד, ולכן שלח עליהם אומות שונות, **והוריד** והצר הוא **יוריד ממך עזך**, ועי"כ **ונבוזו ארמנותיך** שהיו מלאים שוד וחמס. ואל תשאל שלא נמצא שפלשתים ומצרים באו על שומרון, כי בספורי מלכים וד"ה לא נמצא כל הקורות הפרטיות שקרו אותם רק הענינים הכוללים, ומן הסברא כי אחר שפלשתים פשטו ביהודה בימי אחז בעת שעלה מלך אשור על פקח (כמבואר בד"ה ב' כ"ט) נפלו אח"כ ג"כ בגבול ישראל שנחלשו ע"י מלך אשור, ומ"ש ביחזקאל (סי' ט"ז כ"ז), וכן מצרים היה להם מדרך כף רגל בעת ההיא בערי ישראל, כאשר פרשתי בנבואת הושע (ז' י"א, ח' ט', ט' ו', י"א ה'):

## פסוק יב

**כה אמר ה'**, עתה יפרש ההקדמה השניה שאמר הישאג אריה ביער וטרף אין לו, שהאריה השואג עליהם שהוא מלך אשור שהכין עליהם מלחמה יטרוף טרף וישחיתם, מפרש **כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים** שא"א שיציל הרועה את השה שטרף הארי רק ישתדל להציל מפיו כרעים או סחוס האזן (שיהיה לו עד שנטרף השה

ויהיה פטור מלשלם כמ"ש אם טרוף יטרף יביאוה עד, שיבא הנטרף לראיה) **כן ינצלו בני ישראל היושבים בשומרון בפאת מטה**, ר"ל רק החלשים שיושבים בפאת מטה מחולשתם הם ינצלו שלא יהרגם או יגלם, **ובדמשק ערש**, שיעור הכתוב והיושבים **בדמשק בפאת ערש**, שעל הערש שוכב החולה הגמור לא החלש לבד, ששם גם החלשים היושבים במטה לא ינצלו רק החולים השוכבים על ערש דוי, כי תחלה הגלה מלך אשור רבים מישראל לדמשק, כי את ארם הגלה לקיר והושיב בני ישראל תחתם בדמשק, או שרבים מבני ישראל התישבו בעצמם שם, כי ירבעם בן יואש השיב את דמשק לישראל כנזכר במלכים, ואח"ז הגלה אותם מלך אשור גם מדמשק, כמ"ש לקמן (ה' כ"ז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק, שאח"כ העביר אותם מדמשק לחלח וחבור, ומשם הגלה אף החלשים היושבים במטה ולא נצולו מידו רק השוכבים על ערש דוי:

## פסוק יג

**שמעו והעידו**, עתה מפרש ההקדמה השלישית שאמר התפול צפור על פח ומוקש אין לה, שהם שנפלו בפח של מלך אשור בהכרח יש מוקש שהוא סבה שעל ידו נוקשו ונלכדו בפח, וכבר באר ענין זה שנפלו בפח בהושע (סי' ז') ויהי אפרים כיונה פותה מצרים קראו אשור הלכו כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם, ובארתי שם שהושע בן אלה נלכד בפח של מלך אשור שהלך אליו אחר ששלח מלאכים לקרוא את מלך מצרים לעזרה נגד מלכי אשור, ובזה נמשל לעוף השמים היורד אל הרשת כן ירד אח"כ מלך אשור ונלכד ברשותו, ושם בארתי שהמוקש של הפח הזה יקשו לו בני עמו, שע"י שהושע רצה לבטל עבודת העגלים היה כח בישראל נגדו והם הלשינו אותו וגלו הדבר למלך אשור שרוצה למרוד בו ולחסות בצל מצרים, (כמו שמבואר שם סי' י' (ב-ו) כמו שפרשתי שם), אולם המוקש העקרי היה חטא עבודת העגלים אשר היה בידם, ובעון זה עצמו נענשו, וז"ש **שמעו והעידו בבית יעקב**:

## פסוק יד

**כי ביום פקדי פשעי ישראל** להענישם על עונותיהם, אז **ופקדתי על מזבחות בית אל ונגדעו קרנות המזבח**, שהוא מה שהושע גדע קרנות המזבח בל יזרקו דם זבחיהם על קרנות המזבח וא"כ מוקש חטא הע"ז גרם מוקש אחר, שע"י שהושע גדע קרנות המזבח נעשה נגדו מרידה בין העם, ועי"כ.

## פסוק טו

**והכיתי בית החורף** שהמורדים הרסו בית המלך בין בית החורף שלו בין בית הקיץ שלו, וגם **אבדו בתי השן** שהיו למלך ולשרים, ועי"כ **ספו בתים רבים** אם ע"י המהומה שיהיה

ביניהם עצמם שהחריבו בתים רבים וכמ"ש גם (בישעיהו ט׳:כ׳) ויהיה העם כמאכלת אש וכו' מנשה את אפרים ואפרים את מנשה, ואם שעי"כ הלשינו את מלכם אל מלך אשור ויעצרהו בבית כלא כאשר יצא אליו, וזה היה המוקש אל הפח, שע"י מוקש זה נפל ברשתו, ועי"כ עלה אח"כ ויצר על שומרון וילכדה ויגל את ישראל וא"כ חטא הע"ז שבידם הוא היה עקר המוקש שבו נלכד הצפור שהוא אפרים ושבטי ישראל:

## פרק ד

### פסוק א

**שמעו הדבר הזה**, עוד באר מוקש אחר שהיה להם שבו נוקשו ונלכדו בפח יקוש, שזה היה עון גזל ועשק שהיה בידם, וזה היה ע"י נשיהם נשי שחץ, ולכן ייחד אליהן את הדבור, אתן **פרות הבשן אשר בהר שומרון** שהיו שמנות ומעונגות זוללות וסובאות, והם **העושקות דלים**, ור"ל שהעושק מיוחס אליהן ע"י **שאומרות לאדניהם הביאה ונשתה** ועי"כ הוצרכו בעליהן לעשוק ולחמוס לתת להן יין לסבוא:

### פסוק ב

**נשבע ה'**, גזר עליהן גז"ד בשבועה, **כי הנה ימים באים ונשא אתכם בצנות** שיבואו אויבים וישאו אתכם במרכבות בכבוד, **ואחריתכן** ר"ל ובאחרית תהיו בזויים כ"כ שלא יוליכו אתכן בספינה שמוליכים בני אדם, רק **בסירות דוגה** בספינות עשויות כסיר שמוליכים בם את הדגים. ומרביצים אותם אחד ע"ג חברו:

### פסוק ג

**ופרצים**, ושם תהיו נמכרים אל ההרמון שהוא מקום המיוחד אל הנשים להחזיק שם נשים ופילגשים וזונות, ובבואם ליד קוניהם **תצא אשה נגדה פרצים** תצא אשה זונה פרוצה בפריצות לקבל אותה כמו שמקבלים זונות בזויות, ושם תושלך אל ההרמון להיות מיוחד לזנות ושפחה, ותושלך דרך הלשכה בבזיון גדול:

### פסוק ד

**בואו בית אל**, עתה יתחיל לפרש ההקדמה הרביעית מ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, ויספר איך צוה ה' אל הנביאים לתקוע בשופר ולהגיד להם פשעם ולהודיעם הפורעניות העתיד עליהם והם לא חרדו, הנביאים אמרו להם בשם ה' **בואו בית אל ופשעו** וכו' **וגם אני נתתי לכם נקיון שנים**, כמו שאתם תרבו לפשוע כן אני ארבה להעניש אתכם, ומלת השמיעו שבפסוק שאח"ז הוא מוסב לכל המאמר, ושעורו **השמיעו בואו בית אל ופשעו** אתם השמיעו והכריזו וצוו את העם שיבואו לבית אל

ויפשעו בה', **ושיבואו הגלגל** ושם **הרבו לפשוע** עוד יותר, כי בגלגל היו חוטאים יותר מבבית אל (כמ"ש הושע ט' ט"ו כל רעתם בגלגל, ושם י"ג י"ב, בגלגל שורים זבחו), **והביאו לבקר זבחיכם**, השמיעו שיביאו הזבחים לע"ז בכל בקר, **ואת המעשרות יביאו בכל שלשה ימים**:

## פסוק ה

**וקטר**, והשמיעו **שיקטרו תודה מחמץ** כמו שבבית ה' הקריבו את התודה על חלות לחם חמץ, וחוץ מקרבנות החובה **קראו נדבות** שכל אחד יביא את אשר ידבנו לבו בתורת נדבה, **השמיעו** ר"ל כל הדברים האלה השמיעו והכריזו, **כי כן אהבתם בני ישראל** וכולכם תכריזו ותזהירו על עבודת העגלים וקרבנותיהם:

## פסוק ו

**וגם אני**, אבל גם אני תקעתי בשופר וגזרתי עליכם רעב, כי נתתי להם **נקיון שנים בכל עריכם**, שבערים הגדולות לא תמצאו שום מאכל ויהיו השנים נקיים לגמרי, **ובכל מושבותיכם** במושבות הקטנות ובכפרים ששם תמצאו מיני פירות יהיה לכם **חסר לחם** שלא יגדלו מיני דגן שעושים מהם לחם, ובכ"ז **ולא שבתם עדי נאם ה'**, שזה מה שתמה אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, שלא חרדו ולא שבו אל ה', והנה יספר כי תקע ה' בשופר חמש פעמים. שלש פעמים בגזרת רעב ופעם אחת בגזרת דבר ופעם אחת בגזרת חרב והם לא חרדו ולא שבו:

## פסוק ז

**וגם אנכי**, ואז הוספתי ליסרה אתכם ברעב קשה מהקודם כי **מנעתי את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר** שאז הארץ צריכה לגשמים, ועי"כ זרעו ולא צמחה התבואה והפסידו גם את הזרע שזרעו, ולא תאמר שהיה זה ענין טבעי כי היה להם לראות שהוא השגחיי, כי **אמטיר על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר**, שהעיר שאין עונותיה מרובים כ"כ ירד שם המטר, ויותר מזה כי גם בעיר אחת **חלקה אחת תמטר** אם בעל השדה פשעיו מעטים או ששב בתשובה, **וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש**, כי הגם שאם ירד המטר על חלקה אחת ויתאספו שם מי גשמים בבורות יוכלו לקחת משם מים להשקות החלקה הסמוכה שלא ירד, עליה המטר, לא יהיה כן כי ירד המטר בצמצום רק בעבור חלקה זאת ולא ישאר מים להשקות החלקה הסמוכה עד שהחלקה השניה תיבש:

## פסוק ח

**ונעו**, ועי"כ **ינועו שתים ושלש ערים אל עיר אחת** ששם ירד המטר **לשתות מים**, כי אצלם יהיה ציה וצמאון, וגם **לא ישבעו** כי תבא מארה במעיהם. ובכ"ז **ולא שבתם עדי נאם ה'**, אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו:

## פסוק ט

**הכיתי**, לכן תקע בשופר פעם שלישית והביא רעב יותר קשה שהכה את התבואה בשדפון ובירקון, ואת פרי העץ אכל הגזם ולא שבתם עדי, ועם לא יחרדו:

## פסוק י

**שלחתי בכם דבר**, תקע בשופר פעם רביעית ששלח בהם דבר בעת שהלכו **בדרך מצרים**, שמבואר בהושע כי רבים מעשרת השבטים הלכו בעת ההיא למצרים מפני חמת המציק ושם שלח ה' בהם דבר כמש"ש מצרים תקבצם מוף תקברם, וגם אז בדרך זה **הרגתי בחרב בחוריכם** כי מלך אשור בא עליהם מדרך והרגם בחרב (כמש"ש כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי וכו' יפלו בחרב שריהם וכמש"פ שם), וע"י שנהרגו בחרב הם **עם שבי סוסיהם**, **אעלה באש** (**של**) **מחניכם** שיבאשו הפגרים של האדם והסוסים הנופלים בשדה, **ובאפכם**, והבאשה זאת תעלה גם באפכם, שעי"ז נתהוה דבר שנתפשט גם בא"י, ובכ"ז **ולא שבתם עדי** ועם לא יחרדו:

## פסוק יא

**הפכתי**, אז תקע בשופר פעם חמישית **שהפך בם כמהפכת סדום ועמורה**, וכיון בזה על הגליות שהגלם מלך אשור מארצם שנהפך ונחרב מדינתם, ואחרי שתי גליות הראשונות לא נשאר רק שומרון ובנותיה.

**ותהיו כאוד מוצל משרפה**, כאוד אשר שתי קצותיו אכלה האש ותוכו נחר, ובכ"ז **ולא שבתם עדי נאום ה'** ועם לא יחרדו:

## פסוק יב

**לכן**, אחר שפי' מ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, וכן מ"ש אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה, כי ברר להם שכל הרעות האלה אינם מקריים רק השגחיים ע"י עונותיהם, באר מ"ש כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, שה' אינו עושה את הרע בהחלט, כי תכלית מה שגוזר את הרעה הוא כדי שישובו בתשובה ע"י תוכחת הנביאים ועי"כ תובטל הגזרה ולא יביא את הרע, וז"ש **לכן כה אעשה לך ישראל** ר"ל מה שכה אעשה לך כל הרעות הנאמרות אינו כדי להביא הרע, רק שתכלית גזרת הפורעניות הוא כדי **שעקב כי זאת אעשה לך** שע"י שתדע כי אעשה לך הרעה הזאת

עי"כ **הכון לקראת אלהיך ישראל**, תשים אל לבך להכין את עצמך לקראתו ולפייסו בתשובה ומעשים טובים, ולא תמתין עד יבא עליך ויעשה לך הרעה החרוצה מלפניו, רק צא לקראתו קודם שיבא אליך וזאת יעשה לך, ופייס אותו ושובה אליו כדי שלא יעשה הרעה כי באמת לא יעשה דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, וגם רמז עוד בדרך הדרוש כונה שניה. שלא לבד שאין חפץ ה' להביא עליך רעה כי בהפך חפצו רק להטיב ולהשפיע טוב וחסד, ובמה שאתה מכריחו להרע עמך ע"י מעשיך הרעים, אתה מכריחו נגד רצונו עד שגם ע"ז תקבל עונש, מה שסבבת שיעשה רע נגד חפצו להיטיב, כענין מ"ש שכר עבירה עבירה שהעונש שמקבלין על העבירה זה עצמו עבירה וגם ע"ז יקבלו עונש, וז"ש **זאת אעשה לך עקב כי זאת אעשה לך**, שעל זה בעצמו שזאת אעשה לך ע"ז עצמו תענש ואעשה לך רע על מה שהכרחת אותי לעשות רע, ולכן הכון לקראת אלהיך המשגיח עליך בפרטות:

## פסוק יג

**כי הנה יוצר הרים**. מביא ראיה על השגחתו, א] מתחלת הבריאה שבתחלה היה העולם מים במים ויסוד המים כסה כל כדור הארץ, ובארנו בפי' מעשה בראשית שתחלה היה יסוד העפר בלול ביסוד המים כמ"ש וחשך על פני תהום, ויסוד הרוח היה בלול ביסוד המים למעלה וע"כ התפשטו המים וכסו כל יסוד העפר, ע"י כח ההתפשטות אשר ליסוד האויר כמ"ש ורוח אלהים מרחפת על פני המים, וע"י האור שברא הקב"ה הפריש יסוד הרוח מיסוד המים שיהיו לבדו, ועי"כ נצטמצמו המים ונראו ראשי ההרים ונתגלה היבשה, וכמ"ש יקוו המים, וז"ש **כי הנה יוצר הרים ובורא רוח**, שנפרש יסוד העפר לבדו ויסוד הרוח לבדו, וזה מצד השגחתו הכוללת שתהיה הארץ מוכנת לישוב הבע"ח והאדם, וכן השגחתו מתמדת על האדם בפרטות, כי **הוא מגיד לאדם מה שחו** שלא לבד שידע דבור האדם ומעשיו שעושה בכונה, כי גם השיח שהוא התנועות או הדבורים הנפלטים ע"י רגשת הנפש שלא בכונה שהאדם עצמו אינו יודע מהם, הוא מגיד לו מה ששח ברגשת נפשו, וכמו שבהשגחתו תכן את הטבע והבריאה ולשבת יצרה, כן ברצותו יכול להרסה ולהחריבה שאז **עושה שחר עיפה** יחשיך השחר ויבטל האור שברא בראשית הבריאה שעל ידו תכן את הרוח (כמו שבארתי בפי' בראשית) וזה הפך של בורא רוח, **ודורך על במתי ארץ** להשקיע ההרים בתהומות מים כמו שהיה תחלה תהו ובהו וזה הפך של יוצר הרים, **כי ה' צבאות שמו** שהוא מושל על כל צבאות הבריאה וכחותיה:

# פרק ה

## פסוק ב

**נפלה**, כשיפול האדם נפילה בלתי מסוכנת יקום בעצמו מנפילתו, וכשיפול נפילה מסוכנת עד שאינו יכול לקום בעצמו אז ימהרו קרוביו ומיודעיו להקימו, אולם **בתולת ישראל נפלה** נפילה מסוכנת עד **שלא תוסיף קום**, שא"א שתקום בעצמה, ולפ"ז הלא מהראוי שימהרו קרוביה ובניה להקימה מנפילתה. ובכ"ז **נטשה על אדמתה ואין מקימה** לא נמצא מי שיקים אותה, הגם שהיא עדיין על אדמתה אין לה מקים. והנמשל כי בימים הראשונים גם אם נפלו התחזקו אח"כ וקמו בעצמם ויתאזרו חיל. וגם בעת שלא היה לאל ידם לקום בעצמם ראה ה' בעניים והקים אותם כמו שהיה בימי ירבעים בן יואש שראה ה' את עני ישראל ורחם עליהם. ועתה אין לה כח בעצמה וגם ה' נטש אותה ואין לה מקים:

## פסוק ג

**כי כה אמר ה'**. מפרש תחלה מ"ש שלא תוסיף קום מעצמה, כי נשארו מעט מהרבה, שהעיר **היוצאת אלף תשאיר מאה**, כי נהרגו ומתו מהם תשעה חלקים וא"א עוד שתתחזק בדרך הטבע:

## פסוק ד

**כי כה אמר ה'**, עתה מפרש מדוע אין מקימה, שלא תחשוב שהוא מפני שנשתנה רצון ה' שהיה מקים אותם תמיד ועתה היה ה' כאויב, כי לא כן הוא, כי רצון ה' היה עליהם להחיותם, והוא **אמר לבית ישראל דרשוני וחיו**, נגד מה שמתו מהם תשעה חלקים אמר שאם ידרשו את ה' יחיו:

## פסוק ה

**ואל תדרשו בית אל**, נגד מ"ש למעלה (ד' ו) שהיו מכריזים באו בית אל ופשעו הגלגל הרבו לפשוע, ושבעבור זה קצף ה' עליהם והכה אותם ברעב ובדבר ובחרב עד שלא נשאר מהם רק אחד מעשרה, אמר אל תדרשו בית אל (ששם היו דורשים אל העגל), **והגלגל לא תבואו** ששם היו עושים תועבות אחרות והרבו לפשוע, כמ"ש הושע ט' כל רעתם בגלגל, **ובאר שבע לא תעברו** ששם היה הדרך לבית אל כמ"ש וחי דרך באר שבע. הוסיף שלא ילכו אף בדרך ההולך לעגלות בית און, **כי הגלגל גלה יגלה** ומשם לא תשיגו חיים וישע, רק.

## פסוק ו

**דרשו את ה' וחיו, פן יצלח כאש בית יוסף**, נגד מ"ש למעלה ותהיו כאוד מוצל משרפה ולא שבתם עדי, שהיא המכה האחרונה שהכה בם והם עדן לא שבו, אומר הלא עי"ז יצלח בית יוסף כאש לכלות גם האוד הנשאר, כי **תאכל ואין מכבה** עד שלא ישאר מהם מאומה. ורמז להם ג"כ על המרד שנתהוה ביניהם בימי הושע בן אלה שהיה סבתו העגל שבבית אל שרצה הושע לבטלו ונעשו ביניהם שתי כתות כמו שבארתי בהושע בכ"מ, וע"י המרד הזה אכלו איש את אחיו. וכמ"ש (ישעיהו ט':י"ח) ויהי העם כמאכולת אש איש את אחיו לא יחמלו מנשה את אפרים ואפרים את מנשה, ועז"א שבית יוסף יצלח כאש. שעץ הבוער אוכל את שכנו הקרוב אליו. וכן יאכלו זה את זה. ולפ"ז התרה בם ה' שידרשו אותו ויחיו והם לא שמעו בקולו ולכן לא הקימם מנפילתם, כי הם עצמם היו סבה למפלתם:

## פסוק ז

**ההופכים**, אמר עוד סבה למה שנפלו באין מקים, מצד שהם **הופכים ללענה משפט**, שא"א שיתקיימו ישראל רק ע"י משפט וצדקה, שמשפט כולל המצות שבין אדם לחברו, וצדקה כוללת המצות שבין אדם למקום, והם הענבים אשר קוה ה' מן הכרם אשר נטע בקרן בן שמן כמ"ש (ישעיה סי' ה'), והמשפט הוא מתהלך בארץ לשמור את החיים המדינים שיחיו חיים מתוקים וערבים לשמור את הקבוץ מעושק וגזל ושיחיו בנחת ושלוה והם הופכים ללענה משפט, והצדקה היא תשא כנף לשמים למצוא ע"י אושר הנפש באשר היא בת אלהים רוחנית אלהית, והם **הניחו צדקה לארץ**, שהיא אצלם כדבר ארצי חומרי בלתי נחשב לכלום באשר לא יאמינו בנצחיות הנפש ובקדושתה:

## פסוק ח

**עושה**, ע"כ כמו שהם מהפכים מתוק למר, ואושר שמיימי לדבר ארצי, ומהפכים הסדרים שסדר להם ה' להצלחתם בזה ולאושרם בבא, וכן ה' יהפוך סדרי הבריאה להומם ולאבדם, ובאר שכמו שערך ה' סדרי הבריאה באופן היותר טוב ומועיל, כי הוא **עושה כימה וכסיל**, שכימה הם המזלות המביאים קור ומים, ולעומת זה עשה כסיל שהוא המביא חום ויובש כמ"ש חז"ל אלמלא חמה של כסיל אין עולם יכול לעמוד מצנתה של כימה, ואמרו שהקב"ה נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. והכסיל שומר סדר הבריאה בל יגברו המים וישטפו את הארץ. וכן הוא **הופך לבקר צלמות**, שברא את האור שבו יהפך הצלמות לבקר, עתה יהפוך סדרים אלה לרע, שנגד מה שהופך לבקר צלמות עתה **יום לילה החשיך** ישוב היום להיות לילה, ונגד מה שעשה

כסיל לשמור בל תגבר רעת כימה להביא מבול לעולם, עתה הוא עצמו **הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ**, כי ה' **צבאות שמו** המושל על כל הצבאות ויסדר אותם כרצונו, וכמו שהם הפכו סדר ההנהגה כן יהפוך סדר הנהגת העולם לכלותם מעל פני האדמה:

## פסוק ט

**המבליג**, וכן ע"י שהפכו ללענה משפט הפך הסדר גם אצל בני אדם, **שהשד התגבר גם על עז** והגבור, וגם ר"ל שהשוד עצמו התגבר עליהם שע"י השוד נענשו, וגם **שוד על מבצר יבוא**, שהגם שהעז יושב בעיר מבצר לא תצילנו המבצר כי השוד יבא ויכבש המבצר:

## פסוק י

**שנאו**, אמר עוד סבה לנפילתם באין מקים יען ששנאו את המוכיחים שרצו לישרם להשיבם לדרך הנכונה, בין המוכיח על דבר המשפט בין אדם לחברו, שהוא **מוכיח בשער** שם מקום המשפט (שהיה דרך השופטים לישב בשער), וכן **דובר תמים** לישרם על דבר הצדקה במצות שבין אדם למקום **יתעבו** אותו, וא"כ אין תקוה שישובו ממעשיהם הרעים ע"י מורים ומוכיחים:

## פסוק יא

**לכן**, כה אמר ה', כי אם היו שומעים תוכחה היה ממתין להם עדיין אולי ישובו, אבל אחר שאין תקוה שישובו גזר ה' ואמר **יען בושסכם על דל**, וע"י מה שאתם בוססים ושוסים את הדל עי"ז **משאת בר תקחו ממנו**, ומן החמס הזה שאתם לוקחים תבואת הדל **בתי גזית בניתם**, לכן **לא תשבו בם**, וכן מן החמס שאתם בוססים את הדל **כרמי חמד נטעתם**, לכן **לא תשתו את יינם**, כי תלכו בגולה וזה ראוי לכם מדה כנגד מדה:

## פסוק יב

**כי ידעתי רבים פשעיכם**, הפשע היא מצד המרד, והחטא הוא מה שחוטא מצד התאוה וההנאה לא מצד הכונה למרוד, והנה הפשע הוא תמיד עצום יותר מן החטאת, אחר שמתכוין למרוד, והחטאת הוא תמיד מרובה מן הפשע, כי רוב החוטאים יחטאו מצד התאוה והיצה"ר, ועל המעט ימצא שיעשה חטא שלא מחמת הנאה רק שיתכוין להכעיס ולמרוד, אבל אצלכם גם **הפשעים הם רבים** בכמות, וכן **עצומים חטאתיכם** שגם החטאים הם עצומים באיכות. ומפרש, מ"ש רבים פשעיכם כי הם **צוררי צדיק** שמה שיטו משפט צדיק אינו מצד התאוה וההנאה רק מצד שהם צוררים את מי שהוא צדיק, כי ע"י מרדם אוהבים את החומס והרשע ושונאים את הישר והנגזל שהוא צדיק בדינו, ויצא חייב מאתם אף בלא קבלת שוחד כלל, וא"כ זה פשע מתמיד. ונגד מ"ש

עצומים חטאתיכם, מפרש **לוקחי כפר**, שמה שחוטאים בזה להנאתם ע"י שנותנים להם שוחד אינם לוקחים שוחד להטות דיני ממונות לבד, כי הם לוקחים כפר, שהכפר הוא להטות דיני נפשות (כמ"ש ולא תקחו כפר לנפש רוצח), שזה הגם שהוא חטא שעושים אותו מצד הנאת הממון הוא עצום באיכות שעי"כ תחנף הארץ בדמים, ועי"כ **אביונים בשער הטו**, שהאביון אין לו מאומה ומשפטו בשער אינו על דיני ממונות רק על דיני נפשות מכות וחבלות והם לוקחים כפר ומטים משפט האביון המוכה והנרצח:

## פסוק יג

**לכן**, ועי"ז שנשרשתם בחטאים ופשעים **ידום המשכיל בעת ההיא**, ומשכילי עם היודעים רשעתכם והיה דרכם להוכיח ועתה ידומו וישימו יד לפה, באשר **עת רעה היא**, ושונאים את המוכיח והורגים אותו, וע"כ אין מוכיח ומישר את העם ואין תקוה כלל שישובו מעונותיהם, כמ"ש שנאו בשער מוכיח, ולכן נפלה על אדמתה אין מקימה, כי א"א שיקומו רק ע"י שישובו מעונותיהם:

## פסוק יד

**דרשו טוב**, שב אל דבריו הקודמים, שאמר כה אמר ה' דרשוני וחיו ואל תדרשו בית אל. שר"ל אם תרצו שתחיו לא יהיה זה ע"י שתדרשו בית אל רק ע"י שתדרשו את ה', וא"כ **למען תחיו דרשו טוב ואל רע**, שלא בזה תחיו ע"י שתדרשו רע לדרוש לעגלי בית אל רק ע"י שתדרשו טוב, שבמה שתדרשו טוב בזה תדרשו את ה', כמ"ש דרשוני וחיו, דהיינו שתדרשו טוב שעי"כ **ויהי ה' צבאות עמכם כאשר אמרתם**, שאתם בעצמכם אומרים שאתם משתדלים שיהיה ה' עמכם להצילכם מיד אויביכם וצרותיכם, רק שאתם בוחרים אמצעיים לזה שהם מרחקים את ה' מכם, כי ע"י העגלים והחמס יסתיר ה' פניו מכם, ואם תרצו שיהיה ה' עמכם כאשר אמרתם, אז דרשו טוב שהוא עצמו דרישת ה' והוא יועיל לכם שיהיה ה' עמכם ושתחיו:

## פסוק טו

**שנאו רע**, מוסיף שלא לבד שלא תדרשו רע רק טוב, כי ראוי שתשנאו את הרע אחר שעל ידו אתם לוקין, וראוי **שתאהבו את הטוב**, לא כמ"ש שהם צוררי צדיק ששונאים את הטוב ועי"כ יטו משפט צדיק, ראוי שתעשו ההפך שתאהבו טוב ועי"כ **והציגו בשער משפט**, **אולי** עי"כ **יחנן ה' את שארית יוסף** לתת להם שארית ותקוה. וגם יל"פ שמ"ש דרשו טוב היינו בענינים שבין אדם למקום, ומה שהוסיף שנאו רע ואהבו טוב הוא בענינים שבין אדם לחברו, כמ"ש והציגו בשער משפט, וע"י שתדרשו טוב באמונות

ומע"ט למקום יהיה ה' עמכם, וע"י שתציגו בשער משפט יחנן ה' את שארית יוסף, כי עקר הגלות היה בעבור עבירות שבין אדם לחברו, כמ"ש יען בושסכם על דל וכו':

## פסוק טז

(טז-יז) **לכן כה אמר ה'**, אחר שאינכם שבים אל ה', **בכל רחובות מספד כי אעבר בקרבך**, וזה הוצעה למ"ש הוי המתאוים את יום ה', שהיה מקובל ביניהם מן הנביאים שיש יום מוכן לה' שיתגלה ה' בכבודו להעניש את העמים שהרעו לישראל, הנקרא יום ה' הגדול והנורא, ושאז יוושעו ישראל תשועת עולמים, וכבר נבא יואל (סי' ג') השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והיו ישראל מתאוים ומצפים שיבא היום ההוא, שיעבור ה' בקרבם כי אז יוריד את כל הגוים אל עמק יהושפט וישפוט אותם על הרע שעשו לישראל, אמר להם הנביא שהם טועים בדבר, כי יום ה' שיבא לטובת ישראל יהיה בעת שיהיו ישראל שלמים וצדיקים וראוים לתשועה, אבל יום ה' שיבא עתה שיעבור ה' בקרבם יהיה להם יום חשך ואפלה, כי יעבור בקרבם לכלותם ולהגלותם, (ע"ד ועבר ה' לנגוף את מצרים), וז"ש שעתה **כי אעבר בקרבך** יהיה **בכל רחובות מספד**, והרחוב הוא מקום הרחב שלפני הבתים ששם מתאספים העם והחוצות הם מקומות הצרים שאחורי הבתים ששם אין נמצאים רק בני המבוי והחצר שהוא הנשים והטף, ומציין שבהרחוב יתאספו כולם לספוד, והנשים והטף שיעמדו **בחוצות יענו** על ההספד **הו הו**. **וקראו אכר אל אבל**, כי היה הדרך להספיד תחלה ואח"כ לעשות אבל, כמ"ש ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ובימי האבל בטלים ממלאכה וע"כ האכרים עובדי האדמה לא היו משתתפים עם אבל העם לבל יתבטלו ממלאכתם שבשדה, אבל אל אבל זה יקראו גם את האכר, כי בל"ז האדמה תשאה שממה ולא יהיה להם מלאכה בשדה, **וקראו מספד אל יודעי נהי** לבעבור המספד יקראו למי שיודעים להרים קול מר בלשון הי והוי להגדיל מרירות ההספד, וגם בכל כרמים יהיה **מספד** תחת שעד עתה היו חוגגים בכרמים ושמחים וחולים במחולות, וכ"ז יהיה בעת **כי אעבר בקרבך**:

## פסוק יח

**הוי**, ר"ל וא"כ אחר שבעת שאעבר בקרבך יהיה לכם הוי ומספד רעות רבות וצרות א"כ אני קורא אל **המתאוים את יום ה'** שהוא היום שיתגלה ה' בכבודו להעניש את הרשעים, **למה לכם יום ה'**, שהגם שיום ה' יהיה יום תשועה לישראל באחרית הימים, זה יהיה בעת שיהיו ישראל צדיקים, אבל לא לכם אתם הרשעים, שהגם שיום ה' הבא באחרית הימים

יהיה חשך שאחריו אור כי מתוך חשך הצרות יהיה אור לצדיקים ותשועה לישראל, זה בעת התקון, אבל לכם **הוא** רק **חשך ולא אור**, שביום הזה יהיה לכם צרה וחשכה:

## פסוק יט

**כאשר**, הלא עתה ידמה היום במשלו **כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב**, שכן אלה שיהיו לפליטה מגלות הראשון שהגלה מלך אשור יפגע אותם הגלות השני, וגם מי שימלט מן הגלות מן הדוב **ובא הבית וסמך ידו אל הקיר** באופן שחושב שבביתו ימצא מנוס מן הדוב, **ונשכו הנחש**, ר"ל הנמלט מגלות השני תשיגהו הגלות השלישי, כמ"ש כעת הראשון הקל כו' והאחרון הכביד כו' (ישעיהו ח':כ"ג):

## פסוק כ

**הלא**, וא"כ למה לכם יום ה', **הלא חשך יום ה' ולא אור** כי אין בו תקוה לישועה, ומוסיף **ואפל** שהאופל גרוע מן החשך שבחשך ימצא עכ"פ נגה של הלבנה והכוכבים ובאופל לא ימצא אף נוגה:

## פסוק כא

**שנאתי מאסתי חגיכם**, ונגד מה שהיו בוטחים בקרבנות שהיו מביאים לה' בפרט הקרבנות שהיו מביאים בחגים, אומר שה' שנא אותם, והנה השנאה היא בדבר השנוא מעיקרא. והמאוס הוא בדבר שהיה נבחר תחלה ונמאס אחר כך, ואמר שיש חגים ששנא לגמרי. וגם החגים שהם לה' שהיו אהובים תחלה עתה מאס אותם אחר שהם חוטאים, **ולא אריח בעצרותיכם** גם בימים שאתם נעצרים לפני לא יהיה זה לריח ניחוח:

## פסוק כב

**כי אם תעלו לי עולות** שהגם שבחגים היו מחויבים להביא עולות ראיה ושלמי חגיגה ועם העולה היו מביאים מנחה, אמר שהעולות שתעלו לי עם המנחות שלהם לא ארצה, והגם שהעולה בא לרצות על עשה ולאו הניתק לעשה לא תרצה עליכם, וכ"ש השלמים **ששלם מריאיכם לא אביט** כלל, וכן אמר (ירמיהו ו':כ') עולותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי:

## פסוק כג

**הסר**, וגם מה שאתם אומרים שירה בחג בעת הבאת הקרבן, אני אומר **הסר מעלי המון שיריך**, כי אינם שירי ה' רק המון והומיה לבד, וכן **זמרת נבליך** שהוא השיר שבכלי **לא אשמע**:

### פסוק כד

**ויגל כמים משפט**, כמ"ש עשות צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח, והמשפט הוא בין אדם לחברו, והצדקה היא בין אדם למקום, המשפט הוא נטוע בשכל האדם, שאחר שהאדם הוא מדיני בטבע צריך הוא למשפט שעי"כ יתקיים הקיבוץ המדיני, וע"כ מדמהו כגולות מים שהמקור נובע מעצמו ויוצא לחוץ אל זולתו, וכן יגל המשפט ויביע ממקור השכל וטבע האדם עצמו, והצדקה איננה נמצאת בטבע האדם רק יקבל את מצותיה מאת ה', והיא דומה כנחל שמימיו אינם נמצאים בו בעצמו רק יתקבצו אליו ממים המוגרים מן ההרים ומן המקורות שבחוץ, כן תבא הצדקה מבחוץ מאת ה', וכן מימי הנחל לא יביעו כמקור למלאת את זולתו ויתאספו רק בתוך הנחל לבד, וכן עקר מעשה הצדקה הוא לשלמות הנפש עצמו, ועז"א **וצדקה כנחל איתן**, ור"ל שעקר העליה לרגל והקרבנות היה ללמוד שם חקי ה' ומשפטיו, כמ"ש למען תלמד ליראה את ה' אלהיך, וא"כ צדקה ומשפט היא התכלית הנרצה לא הקרבנות:

### פסוק כה

**הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר**, מביא ראיה מעת היותם במדבר **ארבעים שנה**, שלא היה להם אז בהמות הרבה לקרבנות ויינות לנסכים ועקר עבודתם היה מה שעשו משפט וצדקה. כמ"ש צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל:

### פסוק כו

**ונשאתם**, חוזר למעלה למ"ש הלא חשך יום ה' ולא אור כי אז תגלו בגולה ולא יועילו לכם הקרבנות והחגים כי תלכו בגולה עם האלילים שעשיתם, **ונשאתם את סכות מלככם** שלעבודת המולך היו עושים כמין סוכות כמ"ש ואנשי בבל עשו את סכות בנות, וכן היו עושים לו כוכים מבצק כמ"ש (ירמיהו ז׳:י״ח) הנשים לשות בצק לעשות כוכים למלכות השמים שהיו עושים מן הבצק דמות הצלם שהיו עובדים אותו. ועז"א את כיון צלמיכם, ובזה היו מכוונים אל הכוכב שהיו מיחסים לו אלהות, ועז"א **כוכב אלהיכם**, וגם לעומת שבצאתם ממצרים ישבו בסוכות, וכן נשאו את בצקם טרם יחמץ, ימליץ כי בצאתם מירושלים ישאו סוכות המולך ובצק של כיון הצלם:

### פסוק כז

**והגלתי אתכם מהלאה לדמשק**, כבר בארתי למעלה (ג' י"ב) שתחלה הגלה מקצתם לדמשק, וזה לא היה קשה בעיניהם כל כך, כי דמשק היה סמוך לגבולם בשגם שבימי ירבעם בן יואש היתה לגבול ישראל (כמ"ש במ"ב ט"ו כ"ח) ונבא להם שאח"כ יגלה אותם מדמשק שנית להלאה לחלח

# פרק ו

## פסוק א

**הוי השאננים בציון**, כל המאמר הזה נמשך על מ"ש בפסוק ז' **לכן עתה יגלו בראש גולים**, שר"ל שישראל גלו תחלה ואחריהם גלו כל האומות שכניהם עד שהם היו ראש לכל הגולים, וזה היה בין בגלות עשרת השבטים ע"י מלך אשור, שהגם שמלך אשור הגלה גם יתר האומות כמ"ש הלא ככרכמיש כלנו אם לא כארפד חמת אם לא כדמשק שומרון (ישעיהו י':ט') במואר מפה שלא הגלה את כלנה ואת חמת רבה ואת פלשתים עד שהגלה את עשרת השבטים תחלה, באופן שבעת גלו עשרת השבטים היו המדינות כלנה וחמת עדן יושבים על אדמתם. (וכן מצאנו בנ"נ שלא הגלה את האומות אדום עמון ומואב ופלשתים שכני א"י עד אחר שהגלה את יהודה עד שישראל היו תמיד ראש גולים), והנביא יתמה ע"ז מדוע היה כן, שלפי דרך הטבע היה ראוי שיכבוש ויגלה תחלה את הממלכות הקטנות והחלשות ואח"כ יכבוש את שומרון או ציון שהיו ממלכות אדירות ובצורות, וז"ש **הוי** קורא אני, הלא **השאננים בציון והבוטחים בהר שומרון**, ויש הבדל בין שאנן ובין בוטח, שהשאנן הוא מי שאין לו שום מלחמה ואין לו מחריד מבחוץ, והבוטח הוא הבוטח על גבורתו אף שיש לו מלחמה ואינו שאנן. והנה בני ציון לא היה להם שום מלחמה בעת ההיא כי מלך אשור לא עלה על יהודה עד שנת ארבע עשרה לחזקיה, וגלות שומרון היתה בשנת שש לחזקיה. וע"כ קראם בשם שאננים, ושומרון הגם שהיה להם מלחמה בעת ההיא היו בוטחים על גבורתם ועל שומרון שהיתה עיר בצורה, כי הלא הוכרח לצור עליה שלש שנים עד אשר כבש אותה, וא"כ אחר שבני ציון ועשרת השבטים היו גבורים ואדירים והם **נקובי ראשית הגוים**, הם מפורשים ומפורסמים לשבח שהם ראשית הגוים, ר"ל המובחרים מהם במעלה וגבורה, ואיך היה זה כי **ובאו להם בית ישראל**? שבית ישראל הלכו בגולה תחלה ובאו בגלותם אל הגוים ההם, שאת מקצתם הגלה תחלה אל הגוים הסמוכים כמו שבארתי (למעלה ג' י"ב) שהגלם תחלה לדמשק, ומקצתם הלכו לגולה דרך ערי הגוים שכניהם שישבו עדיין בשלוה, או ברחו דרך שם כמבואר למעלה (א' ו' ט'), וזה הפך מדרך הרגיל שהיה ראוי שיגלה הממלכות הקטנות תחלה?:

## פסוק ב

**עברו**, משיב שהיה זה בהשגחת ה' כדי **שתעברו לכלנה ותראו** כי מקצת הגולים עברו בגלותם לכלנה, **ולכו משם חמת רבה** ואח"כ כשכבש מלך אשור את כלנה והגלה אותם

הלכו משם בגלותם לחמת שישבה עדיין בשלוה (כמו שנראה בישעיה י') שכבש את כלנה קודם לחמת, ואח"כ כשכבש חמת **רדו גת פלשתים** עברו לגת שישבו בשלוה עדיין ולכן השגיח ה' שישראל יגלו תחלה כדי שיעברו דרך הממלכות האלה שהם הגם שחלשים מישראל יושבים עדיין על אדמתם, **וראו** ואז תראו בעין שכלכם מדוע היה זה, ומה היה הסבה שהם יושבים עדיין בשלוה ואתם הלכתם בראש גולים שא"א לומר שזה מפני שהנהגת ממלכתם טובה מן ממלכת בית ישראל, ועז"א **הטובים** הם **מן הממלכות האלה** של ציון ושומרון עד שלכן לא ערב לב מלך אשור ללחום בם תחלה. או **האם רב גבולם מגבולכם** והתירא מללחום עמהם תחלה מפני שארצם גדולה יותר וקשה יותר לכבשה מן ארץ של ישראל ויהודה, ובזה תראו שלא מפני זה הגלה אתכם תחלה קודם לאומות האלה, רק הסבה להקדמת גלותכם אל גלות האומות האלה היה ענין השגחיי מאת ה' בעבור רוע דרככם, ומפרש.

### פסוק ג

**המנדים ליום רע**, שזה היה מפני שהאומות האלה היו משתדלים להניד את יום הרע ולהרחיק אותו שלא יגיע לגבולם במהרה, אבל אתם **תגישון שבת חמס** אתם במעשיכם הרעים תשיגו ותקריבו את השבתת החמס, אתם עושים מעשים שעי"ז יגש ויקרב אליכם במהרה חמס מלך אשור אשר ישבית אתכם מהיות גוי. ומפרש במה תגישו אותו.

### פסוק ד

**השוכבים על מטות שן**, המטה עשויה לנטות עליה בין ביום ובין בלילה, והערש הוא מיוחד למשכב נשים וקטנים וחולים ומעונגים בלילה, הם שכבו על מטות שן, **ועל ערשותם** המיוחד למשכבי אשה שוכבים **סרוחים** היינו זונות סרוחות המסריחים בשכבת זרע, וכמ"ש חז"ל שמסריחים את ערשותם בש"ז שאינו שלהם, והם יתפנקו במאכלות ערבים זוללים וסובאים עם הזונות שלהם, **שאוכלים את הכרים מצאן** היינו צאן השמנות, ואת **עגלים** שלוקחים **מתוך מרבק** ששם העגלים מפוטמים ושמנים:

### פסוק ו

**השותים**, והם **שותים יין במזרקות** גדולות ולא בכוסות קטנות, **וימשחו בראשית שמנים** בשמן הטוב והמובחר שהוא שמן אפרסמון, **ולא נחלו על שבר יוסף** לשום לב על צרת הכלל ולהתאבל על הרעה הנשקפת עליהם ולשוב אל ה' בצום ובכי ומספד:

### פסוק ז

**לכן עתה יגלו בראש גולים**, כל הדברים האלה היו סבה **שיגלו עתה**, בזמן קדום, ולא נתאחר גלותם אל זמן העתיד, עד שהם הלכו בראש גולים שהם היו הגולים ראשונה לפני

האומות מפני שהאומות שמו על לב את צרת אחיהם וחשבו מחשבות לנדות ולהרחיק את יום רע, **וסר מרזח סרוחים** שע"י שהגלו מארצם סר וחדל המרזח והמשתה שעשו אל הסרוחים, היינו אל הזונות הסרוחות שבעבורם היו עושים מרזח ומשתה בכל יום, עתה יסור המרזח הזה:

## פסוק ח

**נשבע ה' בנפשו**, ברצונו, כי רצונו הוא הפועל הכל, **מתאב אנכי את גאון יעקב**, שאין לי עוד רצון אל גאון יעקב, ועי"כ **שנאתי ארמנותיו ואסגיר עיר ומלואה** ביד צרים:

## פסוק ט

**והיה אם יותרו עשרה אנשים** אשר לא יהרגם האויב, והם ישארו **בבית אחד** למשל אב ותשעה בניו **ומתו** כולם ע"י הדבר שהיה בעיר:

## פסוק י

**ונשאו דודו**, מצייר שאב ובניו ואחיו הראוים לירשו כולם מתו בדבר, ולא ישאר קרוב שיטפל במתים לקברם ושירש את הבית הנשאר ואת הנכסים רק דודו של בעה"ב, כמ"ש אם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לאחי אביו, והוא ישא אותו לקבורה והוא יהיה ג"כ **מסרפו** שהוא ישרף העצמות (כמ"ש (שמואל א ל"א:י"ב) ויקחו את גוית שאול וכו' וישרפו אותם. ופי' הרד"ק חניטות העצמות בבשמים השורפים אותם ומיבשם ובפרט בעת המגפה שופכים סיד על העצמות כדי שישרפו ולא יתפשט מהם הדבר), והטעם שישא אותו יהיה כי **להוציא עצמים מן הבית** באשר הוא היורש את הבית ירצה לטהרו מן העצמות, **ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך**, מצייר שאיש אחד מן משרתי הבית שנשאר בחיים יושב בירכתי הבית ולא ירצה לבא בתוך הבית אם מפני המגפה אם מפני המפולת, והדוד העוסק בקבורה ישאל אותו העוד עמך, ר"ל אם נשאר עוד איש עמו מבני הבית בן או אח שנמלטו עמו מן המגפה, **ואמר אפס** כי כל בני הבית מתו, **ואמר הס**, באשר היה המנהג להזכיר שם ה' על המתים, אם לומר צדוק הדין ולברך דיין האמת, וגם שכפי הדין צריך לברך שהחיינו ג"כ, כמ"ש אמרו לו מת אביו הוא יורשו מברך שתים ברוך דיין האמת ושהחיינו ואחר שהוא היורש את הבית ירצה להזכיר שם ה', ולכן יצוה אותו המשרת שיהס וישתוק **כי לא להזכיר בשם ה'** ר"ל שאין עתה העת לזה, והמשרת יבאר לו הטעם, מפני.

## פסוק יא

**כי הנה ה' מצוה והכה הבית הגדול רסיסים**, וא"כ אין עת להתפלל מפני הסכנה שבמהרה יפול הבית הגדול, ושמפני טעם זה נמלט מן הבית הגדול ויושב בירכתי הבית

דהיינו בבית הקטן הנסמך לבית הגדול בירכתים, ששם אין סכנה כ"כ, כי **את הבית הקטן** לא יכה רק **בקיעים** קטנים ולא ישבר לרסיסים כבית הגדול, וגם מפני טעם זה אין לו להשיר בשם ה' על טובת הירושה ולברך שהחיינו כי הבית יהיה למפולת ולא יירש מאומה:

## פסוק יב

**הירצון בסלע סוסים**, הסלע שהוא ההר הקשה והחד הסלעיי אינו ראוי למאומה, שא"א לעשות עליו דרך סלולה שירוצון בו סוסים בעת מלחמת, וכן אינו ראוי **לחרוש** עליו **בבקרים** לעשות בו שדי תבואה, וזה משל אם על ארצם שנעשית כסלע וצור החלמיש ולא יוכלו ללחום בו ביום קרב להנצל מן החרב ולא לזרוע בו תבואה להנצל מן הרעב (וכן ירמוז על לבבם שנעשה כסלע ולא יוכלו לעמוד במלחמת היצר, ולא לקבל זרע המוסר והדעת). ומבאר כי תנאי נצחון המלחמה הוא אם יעשו משפט בין אדם לחברו כמו שנזכר ביהושפט דה"ב (סי' י"ט וסי' כ') שכאשר העמיד שופטים בכל עיר ועיר נצח את איוביו מסביב, וכמ"ש חז"ל חרב בא לעולם על עוות הדין, ואתם **הפכתם לראש משפט** תחת שהמשפט ימתיק כל מרורות, ובקיבוץ המדיני יחיו חיים ערבים אם יש משפט בין אדם לחברו. הפכתם אותו למרורות. ותנאי הזריעה ושיצמחו שדי תבואות הוא הצדקה בין אדם למקום, שעי"ז ישגיח ה' עליהם ויתן מטר ארצם בעתו, ואתם הפכתם **פרי צדקה ללענה** שתעשו הפך הצדקה לעבוד ע"ז ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה תשאה שממה:

## פסוק יג

**השמחים ללא דבר**, הנה (במלכים ב י"ד:כ"ה) אמר על ירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר כי ראה ה' את עני ישראל מורה מאד וכו' ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש, ור"ל שמה שהצליח ירבעם בעת ההיא להשיב את גבול ישראל, הגם שידע ה' שהם עתידים לגלות מפני עונותיהם, הוא מפני שאז לא נחרץ עדיין גז"ד, שהגז"ד על הגלות לא נחרץ עד ימי עמוס שאז נחרצה הגזרה שיגלו, וכמ"ש עמ"ש (ישעיהו ז':ח') ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם שהוא מן העת שנבא עמוס שישראל גלה יגלה מעל אדמתו שאז נחרץ גזר דינם שיגלה אחר ס"ה שנה, ואחר שבימי ירבעם בן יואש עדיין לא נגזרה הגזרה, שעז"א ולא דבר ה' למחות את שם ישראל, דהינו שלא דבר הגזר דין עדיין אז, וראה שהם מעונים מאד ואם יניחם ביד הטבע והמקרה יכלו מעצמם ולא היה עדיין זמן לזה, לכן הוכרח להושיעם ביד

ירבעם בן יואש, והדור ההוא ששמעו נבואה זו מפי יונה בן אמתי שהגיד להם שמה שהושיעם הוא מפני שה' לא דבר לכלותם, **שמחו על לא דבר**, היינו על שלא יצא דבר וגזרה עליהם, ועפ"ז חשבו אחר שמה שהתגברו על האויב והושב גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה לא היה ע"י שה' דבר, רק ע"י שה' לא דבר, א"כ התשועה לא היתה בדרך נס מאת ה' כי לא הושיעם בפועל ע"י דבור שדבר לטובתם, רק היה ע"י שלא דבר רע עליהם, ועי"כ נושעו מעצמם ע"י כח ירבעם במלחמה, ועי"ז חשבו שנצחו בחזקתם וגבורתם, ואמרו **הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים** שמה שנצחנו היה ע"י חזקנו וגבורתנו, ולכן יעשה ה' עמהם מדה כנגד מדה:

### פסוק יד

**כי הנני מקים עליכם נאום ה' צבאות גוי**, הגוי שאקים עליכם לא יהיה בלא דבר, רק בדבור ונאום ה' צבאות, כי עתה דבר וינאום נאום וחרץ את הגזרה, והוא יקום את הגוי אשר **ילחצו אתכם מלבא חמת עד נחל הערבה**, כמו שאז הושיעם ביד ירבעם וישיב גבולם מלבא חמת עד ים הערבה:

## פרק ז

### פסוק א

**כה הראני ה'**, כבר אמר למעלה (סי' ד') שה' העניש אותם בחמשה מיני עונשים כדי שישובו בתשובה והם לא שבו אל ה', ושלשה עונשים הראשונים היו ע"י רעב שהביא עליהם ושנים האחרונים היו ע"י דבר וחרב, ואחר שבכל אלה לא שבו היה מדת הדין מתוחה כנגדן לכלותם, כמש"ש לכן זאת אעשה לך ישראל וכו' וכמו שפרשתי שם, וספר פה איך הראהו ה' את העונשים יוצאים מכח אל הפועל, ונצטיירו בציורים שונים במחזה הנבואה, ותחלה הראהו ה' עונשי הרעב, שחשב למעלה שהיה תחלה מניעת הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר ואח"כ היה שדפון וירקון ולבסוף בא הגזם שהוא מכת הארבה שהיה המכה האחרונה בגזרת הרעב. הראהו ה' **והנה יוצר גובי**, שהוא הארבה, **בתחלת עלות הלקש**, הלקש הוא המטר המאוחר הנקרא מלקוש, והתבואה הגדלה על ידי המלקוש נקראת לקש, וראה שכאשר התחיל הלקש לעלות ולגדל יצר ה' את הארבה להשחית את התבואה הגדלה, וספר שהלקש בא **אחר גזי המלך**, אחר העת שגוזזים את צאן המלך שהוא באמצע הקיץ, אז גדל הלקש, כי נתאחרה התבואה בעת ההיא מפני עצירת גשמים, ואז בא הארבה:

## פסוק ב

**והיה אם כלה**, כאשר ראיתי בנבואה כי קרוב הדבר **שכלה לאכול את עשב הארץ**, ושעוד מעט לא ישאיר מאומה, **ואומר ה' סלח נא** אז בקש שה' יסלח עונם ועי"כ תבוטל הגזרה כי עבר אדם עבירה הפעם ראשונה ושניה ושלישית מוחלין לו, וזה היה העונש השלישי, ובאר הטעם כי **מי יקום יעקב**, ור"ל שלא יהיה לו תקומה מפני הרעב, אחר **כי קטן הוא**, וכן שא"א שיקום ויתחזק במע"ט אחר שקטן הוא במדרגתו:

## פסוק ג

**נחם ה' על זאת**, וע"י תפלת הנביא נתבטלה הגזרה:

## פסוק ד

**כה הראני ה'**, הראה לו שני גזרות האחרונים שהם דבר וחרב, וצייר את הגזרה **שקורא לריב באש**, שהחרב והדבר נדמו כאש אוכלת במחנה, וכמש"ש ותהיה כאוד מוצל משריפה, **ותאכל את תהום רבה** שמבואר שם שתחלה אכלה את היורדים למצרים לעזרה כמ"ש שלחתי בכם דבר בדרך מצרים הרגתי בחרב בחוריכם, שמצרים עמוקה כתהום נגד א"י, וגם שהליכתם למצרים יכנה הנביא בל' ותשפילי עד שאול (ישעיהו נ"ז:ט'), ואח"כ **ואכלה את החלק** שמשם בא הדבר והחרב לא"י כמבואר למעלה שא"י הוא חלקם ונחלתם:

## פסוק ה

(ה-ו) **ואומר חדל נא**, עתה לא היה יכול לומר סלח נא, כי בפעם הרביעית אין מוחלים לו, רק בכ"ז בקש שיחדל מהעניש מצד שלא תהיה להם תקומה, וה' נחם ובטל גם גזרה זאת:

## פסוק ז

**כה הראני ה'**, עתה הראה לו במחזה **שה' נצב על חומת אנך ובידו אנך**, ראה בזה שני דברים, אחד חומת אנך היינו חומה שנבנתה במדה ובפלס, והוא ציור אל כלל הבריאה שברא ה', שהיא החומה המקפת את כל המציאות, שנבנתה במדת הדין ובאנך המשפט, כי פלס ומאזני משפט נטוים על כלל המציאות שהכל נברא כפי המשפט והכל ערוך במדת הדין ובהשגחה הכללית, שהשגיח ה' על כלל המציאות בדין ובמשפט, וה' נצב על חומה זו משגיח עליה בהשגחה כללית כפי הדין, וזאת שנית ראה כי **בידו אנך**, שהגם שכבר נגמר הבנין, בכ"ז מחזיק את האנך בידו למדוד מחדש, והיינו שחוץ מן ההשגחה הכלליית הערוך משמת ימי המעשה ישגיח בכל עת השגחה אישיית להעניש את החוטאים בהשגחה מיוחדת כפי המשפט הפרטיי לפי העת ולפי הנדונים:

## פסוק ח

**ויאמר ה' אלי מה אתה רואה עמוס**, באשר ראה שני דברים, חומת אנך, והאנך אשר ביד ה', שאל אותו מה אתה רואה, ר"ל מה הדבר אשר הוא חידוש בעיניו במחזה הזאת, ואומר אנך ר"ל החומה של אנך אינה לפלא בעיני כי ידעתי שהכל ערוך במדה ובמשקל ובמדת הדין, רק אני רואה ומתפלא על האנך אשר בידך שאתה אוחז אחר גמר הבנין, שזה מורה שאתה רוצה להעניש איזה אומה במשפט הפרטי ובהשגחה המיוחדת אשר אין לה קשר עם המשפט הכללי המיוסד בכלל המציאות זה אני רואה ומדקדק עליו, **ויאמר ה' הנני שם אנך בקרב עמי ישראל**, ר"ל שלא אניח אותם שישפטו על פי קו הדין הכללי שבו לא ישקיף על הפרט, לשפוט כל איש ואיש ביחוד רק דן את כל העולם בכלל, וכן מצד הדין הכללי יעבור לפעמים על העון והעונש אם אין הזמן הכללי מסכים אל הרעה, כי בצד הדין הכללי תבא הרעה לפי הסדרים הטבעיים והערך המערכיי הקצוב בהנהגה הכללית וימתין על העת המוכשר לזה כפי סדר העולם וכפי המערכת, אבל אני שם אנך חדש ומדה מיוחדת המודדת כפי ההשגחה הפרטיית, וזה יבדל מן האנך הכללי של חומת אנך בשני דברים, א] **שאני שם אנך בקרב עמי ישראל** לשפוט כל איש ואיש ביחוד ע"י ההשגחה האישיית ומשפט הפרטי, ב] **שלא אוסיף עוד עבור לו**, שאף שלא יוכשר הזמן אל העונש לפי סדר העולם הטבעי לא אעבור את העונש לזמן המוכשר לזה, כי אמדוד להם כפעלם ע"פ ההשגחה הפרטיית:

## פסוק ט

**ונשמו**, ועי"ז **נשמו במות ישחק** הם הבמות שעשו לעגלים, וקראם ישחק מלשון שחוק ולעג, **ומקדשי ישראל** שהם המקומות המקודשים אצלם בבית אל ובדן **יחרבו**, **וקמתי על בית ירבעם בחרב**, שהגם שירבעם ימות כדרכו, ביתו יסופו בחרב, שהוא זכריה בן ירבעם שהומת ע"י שלום בן יבש:

## פסוק י

**וישלח אמציה**, יען שנבא על הבמות והמקדשים חרה אף כהן בית אל, **ושלח אל ירבעם לאמר קשר עליך עמוס**, ר"ל שעל ידי שנבא שירבעם ימות בחרב הוא מעורר קשר על המלך, שעי"כ יעמדו העם על המלך להמיתו אחר שכן יעד הנביא ע"פ ה', כמו שיהוא התקשר ע"י נבואת הנביא והרג את מלכו, ולבל יירא ירבעם מלהרגו מפני שהעם יריבו בעדו, הוסיף **לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו**, לאמר שהוא מדבר דברים כאלה שגם הארץ לא תוכל לסבול נבואותיו, כי נבא פורעניות גם על העם עד שגם העם יסכימו על הריגתו, ובאר דבריו נגד מ"ש קשר עליך עמוס, מפרש.

### פסוק יא

**כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם**, ור"ל שכה אמר עמוס מדעת עצמו, וע"י שאמר שירבעם ימות בחרב הוא קושר קשר כנ"ל, ונגד מ"ש לא תוכל הארץ להכיל את דבריו, פירש כי אמר שישראל גלה יגלה מעל אדמתו, ובאמת כל זה היה שקר כי הוא לא אמר שירבעם ימות בחרב, רק נבא על בית ירבעם לא על ירבעם עצמו, וא"כ לא קשר קשר על המלך, וגם לא הזכיר כלל שישראל גלה יגלה מעל אדמתו, ואמציה בדא זאת מלבו, וכבר בארו חז"ל שירבעם לא קבל לה"ר הזה ולא האמין לאמציה כי שקר דבר:

### פסוק יב

**ויאמר אמציה**, כאשר ראה כי לא יכול להרגו ע"י המלך רצה להפחידהו שיברח מן הארץ, ואמר לו **חוזה לך ברח לך אל ארץ יהודה** כי בכאן אתה בסכנה שלא יהרגך המלך, וחוץ מזה לא תפעל פה מאומה בנבואתך, שאם אתה מתנבא כדי שתאכל לחם ע"י נבואתך, הן **שם תאכל לחם**, כי שם יחזיקו ידי הנביאים בלחם לא פה, ואם תנבא בעבור הנבואה עצמה להוכיח את העם ולהחזירם למוטב, גם זה לא תשיג פה, רק בארץ יהודה **שם תנבא**, ר"ל שם יניחו אותך לנבאות וישמעו לקולך לא פה:

### פסוק יג

**ובית אל לא תוסיף עוד להנבא**, לא בעבור שתאכל לחם **כי מקדש מלך הוא**, בבית אל נמצא בית המקדש של המלך, ר"ל בית העגלים שהקדישו המלך למקדש לעבוד שם עבודתו, ולא יפרנסו את הנביאים המנבאים נגד העגלים, וכן לא בעבור שאתה רוצה לישר את העם, כי **בית ממלכה הוא** ולא יקבלו מוסר רע באזני העם:

### פסוק יד

**ויען עמוס**, **לא נביא אנכי**, ר"ל בל תחשוב שאני מנבא בעבור הנבואה שאני רוצה שיהיה לי שם בין הנביאים, כי **לא נביא אנכי ולא בן נביא**, ר"ל שאין זה אומנותי ולא אומנות אבותי, וכן בל תחשוב שאנבא בעבור לחם כי יש לי פרנסה בלא זה, **כי בוקר אנכי** ויש לי בקר רב ומקנה, ואני **בולס שקמים** ויש לי יער צומח עצים, ואיני צריך ללחם:

### פסוק טו

**ויקחני ה'**, רק ה' לקחני ובחר בי נגד רצוני, **ויאמר אלי לך הנבא אל עמי ישראל**, ששלחני בשליחות רק אל ישראל שהם עשרת השבטים לא אל שבט יהודה כדבריך:

### פסוק טז

**ועתה שמע דבר ה'**, אולם עתה נאמרה לו נבואה חדשה שלא נבא מקודם, והוא שישראל גלה יגלה מעל אדמתו, וז"ש עתה שמע כי זה נבואה שנתחדשה לי עתה לא ידעתיה

מקודם, **אתה אומר לא תנבא על ישראל** שלא אנבא נבואה עתידה מהעתיד לבא עליהם, וגם אם כונתך רק להוכיחם ולהחזירם למוטב לא תטיף (הטפה קטנה מנבואה) מצד שהם **בית ישחק** וישחקו וילעגו על תוכחתך:

### פסוק יז

**לכן כה אמר ה' אשתך בעיר תזנה** וזה מדה כנגד מדה, כי ישראל בעבדם אלהים אחרים יתדמו כזונה הזונה מעל אלוף נעוריה, ואני רציתי להשיבם לה' ואתה תזנה אותם לאלהים אחרים, וכן תזנה אשתך, ולא שתלקח בשבי ושם תזנה רק בעיר תזנה, והוא כי בעת שנהרג זכריה בן ירבעם ועמד שלום בן יבש רצה לבטל את עבודת העגל (כמ"ש בהושע, ששלום וכן הושע בן אלה רצו לבטל את העגלים, ועי"כ היה מרד ומלחמה בין כתות העם זה בזה) ואז ברח הכהן ומת בח"ל ובניו ובנותיו נהרגו ע"י המלך, ואשתו היתה זונה ומופקרת, והסוף יהיה **שישראל גלה יגלה מעל אדמתו**, כי אז נחרצה הגזרה, ומבואר בישעיה סי' ז' שנאמר אז לעמוס שזה יהיה אחר ששים וחמש שנה ולא כתבו בפי' מפני היראה, ורמז אותו במלת הס כמו שית' בסי' הבא:

## פרק ח

### פסוק א

**כה הראני ה'** גם זה מדבר הנביא אל אמציה, אמר לו שמה שנאמר לו בנבואה שישראל גלה יגלה, הראהו אותו במחזה, שהציור שנצטייר במחזה לפני הנביא מורה שהגזרה נחרצה ותבא עכ"פ, ובאר המחזה שחזה בזה, שה' **הראהו כלוב קיץ**, הכלוב הוא כלי שמיוחד להניח בו עופות אשר יצוד הציד, כמ"ש ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה, והקיץ הם תאנים היבשות ודרך להניח אותם בסל לא בכלוב, וראה שהניחו התאנים בכלוב:

### פסוק ב

**ויאמר מה אתה רואה**, ר"ל מה הוא החידוש בעיניך במראה זאת, **כלוב קיץ** ששני אלה מופלאים איך יניחו קיץ בכלוב, והשיב לו שהקיץ וכן הכלוב מורים על העתיד לבא על ישראל, שהקיץ מורה **כי בא הקץ אל עמי ישראל**, שכמו שהקיץ הוא סוף אסיפת הפירות וא"א להעביר את הזמן, כן בא הקץ האחרון אשר **לא אוסיף עוד עבור לו** ולא ישתנה ולא ידחה לזמן אחר:

### פסוק ג

**והיללו שירות היכל ביום ההוא**, השירות שהיו משוררים בהיכל האלילים יתהפכו ליללה כי עבורם בא הפורעניות, ומה שהונחו בכלוב שהוא כלי מיוחד להניח בו עופות הנפגרים, בא לרמז כי **רב הפגר**, שיהיה הפגר רב כפגרי עופות הנצודים עד שיונחו **בכל מקום**, ולא ישארו כולם בכלוב רק **השליך** מן הכלוב, שכן ראה הכלוב ריק בלא עופות, ר"ל שתהיה נבלתם כסוחה בקרב חוצות, **הס**, מלה זאת אין לה באור, ונראה שהיה להנביא עוד דבר אחד לגלות וירא לגלותו מפני הסכנה, ואמר **הס** צריך לשתוק ושלא לגלות הדבר, והדבר שהעלימו הנביא עתה פירש אותו(ישעיה סי' ז') במ"ש ובעוד ששים וחמש שנים יחת אפרים מעם, שפירושו בעוד ששים וחמש שנים מעת שהתנבא עמוס שישראל גלה יגלה מעל אדמתו, שמעת ההיא עד גלות עשרת השבטים היה ס"ה שנה, ולא מצאנו בדברי עמוס שהגביל הזמן בפירוש כי נצטוה שלא לגלות בבאור, רק ברמז, ומסרו בקבלה לבני הנביאים, ואמר **הס** ר"ל צריך לשתוק, ובחר במלה זאת שמספרו ס"ה, שבו רמז שבעוד ס"ה שנים כמנין **הס** יהיה הדבר הזה, והטעם שלא גלה את הזמן בפירוש, הוא כי הנביא שינבא על פורעניות עתידה בלא זמן לא ירע זה בעיני העם, כי יודעים שהיעודים הרעים ישתנו לפעמים או יאריך זמנם בהשתנות מעשה העם לטובה, כמ"ש החזון אשר הוא חוזה לימים רבים (יחזקאל י"ב), אבל אם מגביל זמן מבורר זה מורה שהזמן קרוב ושלא ישתנה הדבר בשום אופן, ולא רצה ה' שיאמר זאת בגלוי, ואמר מלת הס, לרמוז שיש בכאן סתר ששותק ממנו, וגם רמז הזמן במספר הס, ומסרו לבני הנביאים בקבלה, וישעיה שהיה בימי אחז שהיה קרוב אל הזמן פירש את הדבר שמלת הס פירוש שבעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם, ויהיה רב הפגר בכ"מ:

### פסוק ד

**שמעו נא זאת**, חוזר למה שהתחיל שאמר על שלשה פשעי ישראל וכו' על מכרם בכסף צדיק שנחתם גז"ד בעבור שעשקו עניים ואביונים, אמר שישמעו זאת **השואפים** ומתאוים לבלוע את **האביון**, **ולשבית עניי ארץ** שהם משתדלים שהעניים ישבתו ממלאכתם שישמרו שנת השבת והשמטה כמו שיבאר:

### פסוק ה

**לאמר** נגד השואפים אביון שהאביון אין לו שדה, וכל פרנסתו מלקט שכחה ופאה, הם אומרים **מתי יעבר החדש** שהוא חדש הקציר שבו מתפרנסים ממתנת עניים, או שפירוש מתי יהיה החדש מעובר שיעבור ניסן מזמנו שאז קציר השעורים מתאחר מפני העומר ויחסר להאביון מזונו, ואז **נשבירה שבר** ביוקר, ומתי יבא **השבת** שהיא שנת השמטה

וזה נגד מ"ש ולשבית עניי ארץ, שהעני שיש לו שדה הם מצפים על שנת השמטה שאז אין לו תבואת שדהו ואז **ונפתחה** אוצרות **בר** וניקר את השער, ואז נמכור כפי חפצנו, ויהיה האונאה **בג'** דברים, א] **להקטין את האיפה**, ב] **להגדיל את השקל**, ג] **לעות מאזני מרמה** שהוא אונאת המשקל ע"י המאזנים:

## פסוק ו

**לקנות**, עד שיחסר להדלים לחם ואז נקנה אותם בכסף לעבדים, ואת **האביון** שגרוע מדל נקנה **בעבור נעלים** ר"ל בדבר מועט, ואז לא נמכור עוד בר שהיא תבואה נקיה רק **נשביר מפל בר** הפסולת הנופל מהכברה גם בעד זה נקבל מחיר רב:

## פסוק ז

**נשבע ה' בגאון יעקב**, היינו בשם קדשו הנכבד שבו היה תלוי גאון יעקב **אם אשכח לנצח כל מעשיהם** שאף אם לא אענוש אותם תיכף לא אשכח וסופם לקבל ענשם:

## פסוק ח

**העל זאת**, ר"ל איך אשכח מעשיהם והלא גם אם ארצה לשכוח, **הארץ** עצמה **תרגז ממקומה** לבלוע יושביה עד **שיאכל כל יושבי בה**, כי עת יקלקלו סדר הנימוס והנהגה בין אדם לאדם בהשחתה כזו תנקום הטבע בעצמה לכלות יושביה, והחוזה במליצתו צייר הפורעניות שיבא עליהם בשלשה ציורים מליציים, א] ברוגז ורעש הארץ, ב] ביאור השוטף ומכסה את הארץ, ולקח הציור מיאור נילוס המכסה את האדמה והוא נתגדל ע"י הגשמים היורדים על הרי ארץ כוש (אביסיניאן) שהאדים העולים בארץ מצרים נגרשים אל הרי כוש ושם ישטפו מים מן ההרים וישובו ויכסו את מצרים, שעז"א **ועלתה כאור כולה**, קורא היאור אור ע"ש הגשמים הבאים מן האויר, ובעת עליית היאור יגרשו מימיו רפש וטיט עד שישקעו ואז ינוחו המים, והנמשל שתחלה התהוה מרד נגד מלכם הושע בן אלה כמו שבארתי בהושע בכ"מ, וזה משל רעש הארץ שבא מתוכו, והמורדים הלשינו למלך אשור שקשר עליו הושע ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים, וזה משל אור המטר היוצא מן הארץ לכוש, ועי"ז בא עליהם מלך אשור כנחל שוטף כמ"ש הנני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וכו', ויגרש רפש וטיט ושטף את הארץ, ואז נשקעה ע"י שהגלה יושביה, כמו שהמליץ ביחזקאל סי' ל"ב אז אשקיע מימיהם וכו' על שלא נמצא שם רגל אדם ובהמה, ע"י שוממות הארץ וחורבנה.

## פסוק ט

**והיה ביום ההוא והבאתי את השמש בצהרים**, עתה תפס ציור ג' שיתהוה חשך בארצם, בין מלמעלה שיבא השמש והוא משל אל הסתלקות ה' מאתם ואל שיחשך מזלם

והצלחתם, וגם **והחשכתי לארץ** שיהיה חשך מצד הארץ מלמטה שיהיה ענן וערפל שזה מיוחס אל הארץ, וזה משל אל שיסכל עצתם ויכשיל גבורתם, ושניהם יהיו שלא כטבע וכסדר העולם ועז"א **בצהרים ביום אור**:

### פסוק י

**והפכתי חגיכם לאבל**, בחג אין מתאבלים על העבר רק על דבר ההוה והעתיד שע"ז יצוייר אבילות תמיד, **ושיריכם לקינה** הקינה היא רק על העבר, **והעליתי על כל מתנים שק** השק ילבשו לתפלה ולצום על צרה הוה או עתידה, **ועל כל ראש קרחה** הקרחה הוא על העבר, ר"ל שיקוננו ויקרחו על העבר, ויאבלו וילבשו שק על ההוה והעתיד. **ושמתיה כאבל** יחיד כמי שמתאבל על בן יחיד שלא נשאר לו בן אחר שיתנחם בו, ומוסיף **ואחריתה כיום מר** כי מי שמת בנו מתנחם עדיין במה שהוא עצמו חי, אבל אחריתה יהיה כיום המות שאז אבדה כל תקוה:

### פסוק יא

**הנה ימים באים**, נגד מה שיאמר בפסוק י"ג שביום ההוא של הגלות יתעלפו בצמא על שלא רצו לשמוע בקול ה', יקדים לאמר שעוד יבואו ימים **שהרעב שאשלח אז בארץ לא יהיה רעב ללחם** והצמאון לא יהיה הצמאון למים כמו ביום הגלות, **רק** הרעב והצמאון יהיה **לשמוע את דבר ה'** וזה היה בבית שני, שדבר ה' היה יקר בימים ההם, כי אחרי הנביאים האחרונים נסתם חזון, ועדיין היה ביניהם רוה"ק והיו משתמשים בבת קול, והיו דורשים אחרי דבר ה' וצמאים לשמוע דבריו:

### פסוק יב

**ונעו** ואחרי הימים האלה **ינועו מים עד ים** היינו מים הדרומי עד ים המערבי, **ומצפון ינועו עד מזרח**, כי יתפזרו לארבע רוחות השמים, ובכל המקומות שינועו שם בגלות **ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו** כי אחר החורבן נפסק גם הבת קול והופעת דבר ה':

### פסוק יג

**ביום ההוא**, ר"ל כל זה יהיה בימים הבאים לעתיד אבל ביום ההוא שדבר ממנו למעלה שאמר והילילו שירות היכל ביום ההוא, והיה ביום ההוא והבאתי השמש בצהרים, שהוא ביום המיועד לגלות עשרת השבטים בעוד ששים וחמש שנה. לא הזקנים ודורשי ה' יצמאו, ולא יהיה הצמיאה לדבר ה', רק **הבתולות היפות והבחורים תתעלפנה בצמא** ממש למים, כי הם אינם צמאים לדבר ה', רק הם.

### פסוק יד

**הנשבעים באשמת שומרון** בעגלים שעשו מלכי שומרון, ונשבעים בעגל שבדן ובדרך של באר שבע שדרך שם היו הולכים לבית אל, וע"כ יפלו ולא יקומו, כמ"ש בתחלת דבריו נפלה ולא תוסיף קום, ובאר הדבר כי כה אמר ה' דרשוני וחיו ואל תדרשו בית אל וכו' ובאר שבע לא תעבורו:

## פרק ט

### פסוק א

**ראיתי את ה' נצב על המזבח**, כבר אמר (למעלה ג' י') כי ביום פקדי פשעי ישראל ופקדתי על מזבחות בית אל ונגדעו קרנות המזבח, ובארתי כי הושע בן אלה רצה לבטל עבודת העגלים ובטל השומרים שהיו שומרים שלא יעלו ישראל לרגל וגדע קרנות המזבח, ועי"ז עמד מרד בין העם ונחלקו לשתי כתות, וזה היה סבה שהלשינו את הושע לפני מלך אשור ויעצרהו בבית כלא ויצר על שומרון ועי"ז הגלה אותם, וכמו שהתבאר אצלי בפי' הושע בכ"מ וציין שדבר זה היה בהשגחת ה', כאילו ה' נצב על מזבח שבבית אל, **ויאמר הך הכפתור** הוא משקוף בית המזבח שהיה עליו כמין כפתור, ועי"ז **ירעשו הספים** ונהרס בית המזבח והוא עצמו מ"ש ונגדעו קרנות המזבח, **ובצעם בראש כולם** עי"ז נבצעו כולם ונתחלקו לכתות שונות, וזה היה בראש ר"ל ראשית מפלתם, כי **אחריתם** אחרית המהומה יהיה שאהרוג אותם בחרב ע"י מלך אשור, **לא ינוס להם נס** שלא ינצלו ע"י ניסה, וגם מי **שיפלט** מחרב אויב **לא ימלט** כי תשיגהו החרב אח"כ כמו שמפרש:

### פסוק ב

**אם יחתרו**, מפרש מ"ש אל ינוס להם נס, שלא יועיל להם כל אופני הניסה, אם יעשו מחתרת בחפירה עמוקה כשאול להסתתר שם, **משם ידי תקחם** ואמסרם ליד אויב, **ואם יעלו השמים**, ר"ל לראש ההרים הגבוהים אשר ראשם בשמים, משם **אורידם** ליד האויב:

### פסוק ג

**ואם יחבאו בראש הכרמל** ששם היו מחילות רבות ומערות גדולות היו מסתתרים שם, **משם אחפש** אנכי **אותם ולקחתים** ע"י האויב, **ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים**, ר"ל באיים השוממים והמפורדים בים שאין בני אדם מגיעים לשם **משם אצוה את הנחש**, כי שם מצויים נחשים והם ינשכו אותם:

### פסוק ד
**ואם ילכו בשבי**, זה פי' למ"ש ולא ימלט להם פליט גם הפלטים שישאיר האויב בחיים ויקחם לשבי גם הם לא ימלטו מחרב, כי **משם אצוה את החרב**, ששם יגזור עליהם שמדות והריגות, ולא שאניחם שם ביד המקרה רק תהיה השגחתי עליהם, אבל **מה שאשים עיני עליהם** יהיה **לרעה ולא לטובה**, שאשגיח עליהם להענישם עונש השגחיי:

### פסוק ה
**וה' צבאות הנוגע בארץ ותמוג**, נגד מ"ש למעלה (ח' ח') העל זאת לא תרגז הארץ, שמרמז על המרד שנתהוה ביניהם, והלשון מורה שהארץ רגזה מעצמה, יאמר פה שזה היה ע"י ה', שמרד העם שהמשיל לרוגז הארץ, ושטיפת האויבים את העם לגולה שהמשיל לעליית היאור המכסה את הארץ, כ"ז לא היה מקרה, רק ע"י ה'. הוא נוגע בארץ ותמוג ונעשה המרד. כמ"ש ראיתי ה' נצב על המזבח, וכן ע"י ה' **עלתה כיאור כולה** וכסוה האויבים כנ"ל שם כ"ז היה ע"י השגחת ה':

### פסוק ו
**הבונה בשמים מעלותיו**, הוא עפמ"ש נוטה שמים כיריעה המקרה במים עליותיו וכו' יסד ארץ על מכוניה, והתבאר אצלי בפי' מעשה בראשית, כי אחר שתחלה היה העולם כולו מים במים ברצות ה' שתתגלה היבשה נטה שמים כיריעה, היינו מה ששם בטבע המים שיעלו באדים אל הרקיע שהוא עגול הנשימה, ושם נפרדו המים אשר היו מעורבים עם האויר ונשארו בעיגול הנשימה, כמ"ש המקרה במים עליותיו, שהוא החק ששם אל המים שיעלו עד שם ושם ישארו צרורים בעבים, ועי"ז נתגלה היבשה וההרים עלו מתוך התהום, שעז"א יסד ארץ על מכוניה, וז"ש **שבנה בשמים מעלותיו** וששם הוא עליית האדים והמים, ועי"כ **אגודתו על ארץ יסדה** נאגדה היבשה, ושם לים גבול בל יצא מן האגד ולחוץ, והוא בעצמו אשר עצר בעד המים בל יכסו היבשה, הוא **הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ** ויחזור העולם שיהיה מים במים, כמו שעשה בדור המבול שירד הגשם מן השמים ויכסו המים את היבשה, בענין שהעושו יגיש חרבו להשיב את הבריאה אל רחם התהו:

### פסוק ז
**הלוא כבני כושיים**, אחר שנבא פורעניות, סיים את ספרו בדברי תנחומין, אומר **אתם** מיוחדים **לי כבני כושיים** שהם מצויינים ונכרים תמיד ומיוחדים לאבותיהם ע"י שחרות עורם, שהגם שיגלו ויתערבו בין עמים אחרים בל יתערבו עמהם, כן אתם הגם שתגלו ותתערבו בין העמים תמיד תהיו נכרים כי אתם לי. כי אתם **בני ישראל**, וכל רואיהם

יכירום כי הם בני אל חי, ומביא ראיה לזה **הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים** שהגם שהייתם במצרים ימים רבים גולים ומשועבדים, בכ"ז לא התערבתם עם המצריים והעליתי את ישראל מופרד וניכר בשמו וביחוסו, אבל הכי **פלשתים** (העליתי) **מכפתור וארם מקיר** בתמיה? פלשתים שנכבשו בימים קדמונים ע"י הכפתורים כמ"ש והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם, ואח"כ חזרו הגולים לארץ פלשתים כמ"ש כי שודד ה' את פלשתים שארית אי כפתור, בכ"ז הכי העליתי את פלשתים, או כשאעלה את ארם מגלותם לקיר (שלשם הגלה אותם מלך אשור) וכי אעלה את ארם, הלא בגלותם יתערבו עם העמים ויתבטלו בתוכם ולא יהיו עוד פלשתים וארמים רק כפתורים ואנשי קיר, כי כבר חדלו מהיותם הגוי אשר היו מקודם שגלו, רק ישראל נשארו ישראל ולא התחתנו ולא התערבו עמהם, כמ"ש ונודע בגוים זרעם וכו', ובאר הדבר.

## פסוק ח

**הנה עיני ה' בממלכה החטאה**, בעת ישים ה' פניו להעניש את ממלכה על חטאתיה, אז **והשמדתי אותה מעל פני האדמה** תשמד האומה ההיא ותחדל מהיות עם, **אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב**, שהם הגם שיעניש ה' אותם לא ישמד עצמותם ויהיו תמיד בית יעקב נכרים במשפחותיהם ונמוסיהם:

## פסוק ט

**כי הנה אנכי מצוה**, באר עניני ההשגחה בזה **שיניע אותם בכל הגוים** עד שיהיו נעים ונדים ומפוזרים בין כל האומות שזה צדקת פזרונו בישראל כמש"פ חז"ל, שעי"כ לא יתבטלו בשום מקום וכן עי"כ לא תשלוט עליהם שום אומה לכלותם, כי יתהלכו מגוי אל גוי, זאת שנית שידמו **כאשר ינוע בכברה** שמניחים שם חטים ושעורים ומניעים הכברה לנקותם מן הפסולת, שהפסולת הדק נופל דרך נקבי הכברה, אבל **הצרור** היינו הגרעינים המלאים שצרור בהם קמח, **לא יפול ארץ**, וישאר בכברה, כן ע"י הפיזור והגליות יפלו מהם הרשעים ויטמעו בין האומות, אבל הצדיקים הצרורים בצרור התורה והמצוה ואחדות ישראל לא יפלו ארץ וישארו באמונתם, ומפרש ומי הוא הפסולת שיפול ארץ ויצא מן הכברה?.

## פסוק י

**בחרב ימותו כל חטאי עמי** שהם הפסולת, **האומרים לא תגיש** ר"ל שהם אומרים שהרעה הבאה היא מקרית ולא השגחיית ע"י ה' בעבור מעשיהם, וע"כ יאמרו **שלא תגיש בעדינו הרעה**, שהרעה אשר תגש לבא לא תבא בעדינו כדי להעניש אותנו, רק הוא

דבר מקרה, ומוסיפים לאמר שגם **לא תקדים בעדינו**, שאף לא יאמינו שע"י מעשיהם תקדים הרעה לבא, כי יאמרו שביאת הרעה וזמן בואה הכל עינן מקרה, ואינה מקדמת לבא על הרשעים קודם הצדיקים שהוא כפירת ההשגחה והעונש:

## פסוק יא

**ביום ההוא אקים את סוכת דויד הנופלת**, תחלה היה בית דוד בנוי ומשוכלל בבית קבוע, משתלשלת בבני דוד מדור דור, ואח"כ לא היה בית קבוע רק סוכת ארעי וזה היה בבית שני שנבטלה מלכות בית דוד, ומלכו החשמונאים והורדוס, ובכ"ז היו עדיין נשיאים מזרע בית דוד שזה דומה כסוכה עראי, ואח"כ נפלה גם סוכת דוד, כי בגלות החל הזה בטלו גם הנשיאים ואין זכר ונשיאות לזרע בית דוד, ואז יקים ה' סוכת דוד, היינו שיעמוד איש מזרע בית דוד וינהיג את העם כהנהגת הנשיאים, וכבר התבאר (יחזקאל סי' ל"ד כ"ג כ"ד) שתזרח שמש לבית דוד בג' מדרגות, כמש"ש **הוא ירעה אותם והוא יהיה להם לרועה ואני ה' אהיה להם לאלהים ועבדי דויד נשיא בתוכם**, שתחלה האיש מבית דוד ירעה אותם, ר"ל שינהיג אותם ויכוף אותם לעשות משפט וצדקה, שבזה תקים סוכת דוד שהיא הנשיאות מזרעו, אבל עדיין תהיה הסוכה מהורסת, אבל אח"כ יקבלו ישראל מלכות שמים ויקבלו הנהגתו ברצון, ואז הוא יהיה להם לרועה ברצונם, ועז"א **גדרתי את פרציהן** ע"י שיוגדרו פרצות הדור עי"ז **הריסותיו אקים**, ותהיה הסוכה שלמה לא מהורסת, כי יקבלו אותו לרועה ברצון, ואח"כ תתגלה מלכות שמים כמ"ש ואני ה' אהיה להם לאלהים ואז ועבדי דויד נשיא בתוכם, שהוא יהיה מלך המשיח, ואז לא תהיה סוכת ארעי רק בנין קבוע, ועז"א **ובניתיה כימי עולם** שתהיה מלכות קבועה כמקודם:

## פסוק יב

**למען יירשו את שארית אדום**, כי רוב בני אדום יפלו אז במלחמת גוג ומגוג, והשארית שישארו מהם וכן כל הגוים שישארו בעת ההיא, **אשר נקרא שמי עליהם** שהם יכירו שם ה' ויקבלו אמונות האמת עד שיקרא שם ה' עליהם, כל אלה יהיה ירושה להמשיח:

## פסוק יג

**הנה ימים באים**, באר עוד שאז יתרבו התבואות והפירות, עד שהקציר יתארך זמן רב עד שיגיע עת החרישה, ודריכת הענבים יתארך עד בא זמן הזרע, מרוב התבואה והענבים כמ"ש והשיג לכם דיש את בציר, וההרים יטיפו עסיס מדבש הפירות, והגבעות ששם ירעו הבקר והצאן תתמוגגנה מרוב החלב, כמ"ש בסוף יואל והגבעות תלכנה חלב:

### פסוק יד

**ושבתי את שבות עמי** הוא השבת מעלתם ומדרגתם, **ובנו הערים** שהיו נשמות ויטעו כרמים וכו':

### פסוק טו

**ונטעתים על אדמתם**, מאז יהיו כעץ הנטוע במקומו שא"א לעקרו מאדמתו כן לא ינתשו עוד מעל אדמתם, כי לא ילכו עוד בגלות לעולם: